

Наше Слowo

PIK LXV № 27 (3282) WARSZAWA, 5 LIPNIA 2020 ROKU
ЦІНА – зл. 4,00 zł (VAT = 8%) – CENA NUMER INDEKSU 366609

УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖНЕВИК TYGODNIK UKRAINSKI UKRAINIAN WEEKLY
Інтернет-версія газети www.nasze-slowo.pl ISSN 0027-8254

Польщі та Україні бракує Куроня і конкретного плану дій

«Поляки та українці не готові до того, аби вибачити одне одного, але дозрівають до цього кожного дня», – твердив Яцек Куронь, відомий польський політик та друг України. Він вважав, що рахунок сумління слід починати із себе, тому закликав дбати про українські могили в Польщі та польські в Україні, також критично ставився до договору Петлюра-Пілсудський. 17 червня минуло 16 років з дня його смерті.

▲ Українсько-польська онлайн-зустріч під назвою «День Яцека Куроня у Львові», організована Інститутом релігії та суспільства Українського католицького університету (УКУ) у партнерстві з Ізою Хруслінською з Варшави 17 червня, у день смерті Яцека Куроня. Через пандемію подію не вдалося провести наживо, як це було попередніми роками двічі поспіль.

Востанні роки у Львові, де народився Яцек Куронь, в цей день відбувалися урочистості, пов'язані з вшануванням його пам'яті, проте цього разу з огляду на пандемію вони пройшли у формі онлайн-дискусії українських та польських інтелектуалів. Співрозмовники обговорили значення союзу Петлюра-Пілсудський та тему нищення українських поховань у Польщі.

Польський історик Ян Яцек Бруський підкреслює, що пам'ять про договір у Польщі поступово стиралася, тому що її супроводжував невідомий факт зради союзника під час переговорів з більшовиками про мир. Замовчування ролі українців дозволило розростися міфів про самостійну перемогу поляків, який живе і донині. Від початку демократичних перетворень у Польщі ситуація дещо змінювалася: проходили наукові конференції, з'являлися публікації про «зраджені союзників», почали доглядатися могили петлюрівців, але активних дій все одно не вистачає. З'явилася ініціатива встановлення пам'ятника Петлюрі – самому або спільно з Пілсудським, але вона досі так і не реалізована. Позитивним моментом є відкриття у Вроцлаві кругового перехрестя з ім'ям українського генерала Марка Безручка, захисника Замостя. «Але цього мало. Хотілося би, щоб знання про цей договір потрапляли до ширшого суспільного кола», – відзначив Ян Яцек Бруський.

Зі свого боку український історик Ярослав Грицак підкреслює, що якби не було польсько-української боротьби

за Львів, то, можливо, більшовики були б зупинені ще у 1919 році у Києві, а не в 1920-му у Варшаві. Тому, на його думку, договір – це гарний символ, який однак мало що вирішував. Ярослав Грицак зазначив також, що договір у свідомості українців займає маргінальне місце, пам'ять про ті події згасала з часом. Петлюрівців і Пілсудського дуже цінували тодішні селяни, бо бачили в них можливість звільнення з-під гніту більшовицької колективізації. Це було однією з причин виникнення Голодомору у 30-ті роки, бо Сталін вважав, що опір українських селян і бунти проти колективізації – це вплив агентів Пілсудського. Нині Симон Петлюра в опитуваннях щодо героїв України не входить в першу тридцятку. Він доволі популярний на Західній Україні, хоч його позитивні оцінки зростають й у Центрі, а особливо у Києві. Думки українців розділилися приблизно порівну: по 30% опитаних ставляться до Петлюри позитивно і негативно, і стільки ж не мають жодного міркування про його постать. Це означає, що потенціал для роботи з пам'яттю про союз Пілсудський-Петлюра існує, але зараз в Україні немає достатньо зацікавлених у цьому питанні.

Згадуваний союз, як елемент спільної польсько-української пам'яті та об'єднання, є важливим для української нації у Польщі. На цьому наголошував голова Об'єднання українців у Польщі Петро Тима. Він пригадав, що міжвоєнна петлюрівська еміграція відіграла важливу роль у зміцненні та про-

будженні національної свідомості серед українців у Польщі. Саме тому, як тільки з'явилася можливість, вони почали відновлювати пам'ять про петлюрівців та їхні могили. Відроджено й традиційні релігійні ходи на цвинтар у Пикуличах біля Перемишля, де похоронені солдати Української Народної Республіки. До цього процесу приєднувалася частина польської еліти, зокрема Яцек Куронь, як голова Комісії національних і етнічних меншин у Сеймі. Новим заходом в цьому переліку стала минулорічна акція «Полум'я братерства», в рамках якої на могилах петлюрівців запалали свічки пам'яті. Її ініціювали польські скаути у співпраці з українською громадою. Як зазначив Петро Тима, дуже важливо, що молоді патріотичні поляки вирішили віддати шану українським союзникам Польщі. «Це в певному сенсі здійснення мрії Яцека Куроня», – сказав голова Об'єднання.

Учасники обговорили й питання нищення українських місць пам'яті в Польщі, зокрема згадали, що такі акти вандалізму відбуваються без жодної реакції державної влади. Публіцистка і співорганізаторка заходу Іза Хруслінська підкреслила, що могили, які піддаються нападам, – це місця спочинку польських громадян української національності, тому ця проблема повинна бути вирішена саме польською владою. Оскільки влада не реагує, то прихильники діалогу – митці, політики, суспільні діячі та духовенство – після кожного акту вандалізму висловлюють свій

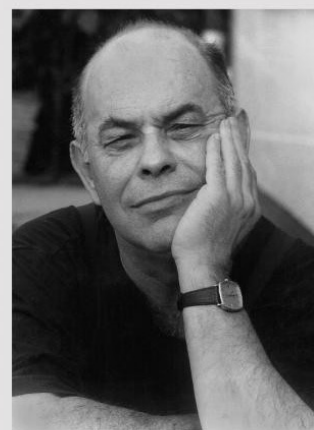
спротив. Духівник о. Томаш Достатний свою участь в таких акціях тлумачив не стільки громадською позицією, як просто християнським обов'язком. Нищення могил, за його словами, може мати лише одну оцінку – варварство.

На думку Ізи Хруслінської, проблемою є також те, що не тільки влада, але й більшість польського суспільства не чутлива до українських справ. Як підкреслила публіцистка, жодна атака на українців в Польщі (чи то нищення могил чи напад націоналістів на релігійну ходу у Перемишлі) не отримала такої широкої і сильної суспільної реакції, як, наприклад, остання атака представників влади на сексуальні меншини.

У підсумку бесіди Ярослав Грицак зазначив, що наступні «куреневі зустрічі» повинні бути не лише «висловлюванням скарг», але й нести пропозиції конкретних дій. У відповідь професору Іза Хруслінська зауважила, що протести, виїзди на могили, писання заяв, участь у сеймових комісіях – це не скарги, а конкретні дії в дусі Яцека Куроня. «Ми не скаржимося, ми діємо», – заявила публіцистка. Проте, на її думку, спонтанна громадська відповідь на акти вандалізму повинна бути врешті-решт замінена якимись системними діями.

Яцек Куронь зміг би впоратися з такими завданнями, але, на жаль, сучасні Польща та Україна не мають постаті такого рангу і з такою чутливістю. Претендентів на цю роль якось теж поки що не видно. ■

Григорій СПОДАРИК

Яцек Куронь (1934-2004)

Це площу названо іменем Почесного Громадянина міста Львова Яцека Куроня – львів'янина з народження, визначного учасника польської антикомуністичної опозиції, з якої виросла «Солідарність», широго прихильника України та польсько-українського порозуміння між людьми і народами.

Jacek Kuron (1934-2004)

This square is named after the Honorary Citizen of Lviv Jacek Kuron (1934-2004) – Lviv citizen by birth, a prominent member of the Polish anti-communist opposition, from which "Solidarity" has grown, a true supporter of Ukraine and Polish-Ukrainian understanding between people and folks.

Фото з сайту Львівської міської ради

▲ Інформаційна таблиця, присвячена Яцеку Куроню, у Львові.

ПОГЛЯДИ

Глобальна війна пам'ятників.
Де в ній опинилася Польща?

ІГОР ІСАЄВ,
головний
редактор
порталу
PROstir.pl

Після вбивств афроамериканців Джорджа Флойда та Райсхарда Брукса американськими поліцейськими — у багатьох країнах спалахнула дискусія про расизм та його межі. Дискусія була не лише словесною — це були акції протесту, не завжди мирні і гідні похвали. І вперше так масово у всьому світі почалася війна із пам'ятниками людей, котрі, на думку протестувальників, асоціюються з расизмом.

Першим антигероєм став бельгійський король кінця XIX — початку XX століття Леопольд II. Йому закидають відповідальність за смерть мільйонів мешканців Конго, тодішньої колонії Бельгії. Дісталось також британцеві Едварду Колстонові, покровителю Брістоля, який наприкінці XVII ст. заробив статок на торгівлі рабами, — тепер його монумент викинули в річку.

У США під час протесту дісталось і Тадеушеві Костюшку (якраз противникові рабства), що зустрілося з незадоволенням у Польщі і самих США. Проте більш слушними є претензії до пам'ятників генерала Роберта Едварда Лі — головнокомандувача однієї з армій рабовласників у Громадянській війні в США (1861–1865). Попри програв конфедератів у тій війні, кілька його пам'ятників все ще стоять, і всі — у південних штатах, де велика частина населення залишається прихильною ідеям генерала і конфедератам загалом. У кількох містах США відняли голову пам'ятникам Христофорові Колумбу — відкривачеві Америки інкримінують початок винищення корінних народів континенту. Погляди кидають також у бік батька-засновника США, першого президента Штатів Джорджа Вашингтона — попри його боротьбу за волю проти Англії, він, як і більшість своїх сучасників, був рабовласником. Від звичайних суджень сучасників про інші раси не відрізнялися також оцінки Вінстона Черчилля — він стверджував, що білі є кращими від інших, і це тло починає нівелювати його роль у II Світовій війні, де він був одним із найважливіших союзників у боротьбі з расовим, біологічним нацизмом Гітлера.

Західний світ не раз вказував Сходу на плюралізм власних пам'ятників. Про один із найпоказовіших прикладів — Лондон (де збережено пам'ятники королю Карлу I і лідеру англійської

революції Оліверові Кромвелю, котрий видав наказ стратити монарха) — згадував нерідко український історик Ярослав Грицак. Мовляв, ви пережили різні історії з градусом суспільної дискусії, а нам в Україні ще Леніна валили. Деякі українські медіа й поготів, спостерігаючи за поваленням західних пам'ятників, ствердили: це Україна задала Заходові тренд.

Хоча це звісно не так. Пам'ятники злітають із постаментів у часи найбільших змін дискурсу в суспільстві, і безперечно Україна пройшла таку зміну у 2013–14 роках. Так само, як у Польщі монументи падали у 1989 році, а в Галичині у 1991-му — бо саме тоді три області України позбулися Леніна, випереджаючи на два десятиліття інші регіони країни.

Безперечно й те, що зміни зараз відбуваються у західному світі — вони визрівали давно, а пандемія їх лише підштовхнула. На перший погляд не поєднуючі речі — коронавірус, расизм і переоцінка минулого — змогли поєднатися і дати початок новій хвилі зміни дискурсу. На Заході зараз змінюється система пріоритетів, поглядів на світ, на суспільний устрій, на економіку і державу. Можливо, усередині західного світу це перша зміна подібного масштабу після 1968 року. Ми, на схід від берлінської стіни, її, ймовірно, ще настільки не відчуваємо, бо досі живемо в гуркоті від падіння залізної завіси.

Тим часом — якщо це новий 1968-й — то він принесе не лише зміну всередині західного світу, він означатиме також глибший поділ на різні блоки. З одного боку будуть ті, хто зможе сміливо

підняти руку проти засновника своєї держави, а з іншого — ті, на кого залізобетонний Ленін, Сталін чи Кім дивитимуться з постаментів ще грізніше. З кількох десятків пам'ятників Сталіну в сьогоdnішній Росії абсолютна більшість поставлена не за часів СРСР — а після 2000 року. Сталін тут — друге «я» Путіна: його пиhi, всевладдя і самодурства. Прикметно, що коли на більшості території України падав Ленін, то в Криму (2015) і Донецьку (2016) окупаційна влада ставила Сталіна.

Україна у передчутті нового поділу світу опинилася на самому зламі цього поділу. А що ж із Польщею?

Парадоксально, але в більшості випадків у сьогоdnішній Польщі не знищують пам'ятники, навіть радянським чи німецьким воякам (у сусідніх балтійських державах такі речі відбуваються частіше — нещодавно, у річницю депортації латишів, литовців та естонців 1941 року, був сплюндрований радянський пам'ятник у Кедайняї поблизу Каунаса). Виходить, що поведінка з українськими пам'ятниками в Польщі — це якийсь нелогічний виняток і на тлі інших вшанувань всередині Польщі, і на тлі сьогоdnішньої хвилі війни пам'яті на Заході. У Польщі немає переоцінки щодо монументів, поза українськими. На Заході не нищать цвинтарів — а якщо пам'ятникам дістається, то це супроводжується широкою й голосною дискусією.

На пограниччі Польщі з Україною оцінка відбувається без будь-яких дискусій. За принципом — ні, бо ні. І в цьому сенсі у нинішній, цього разу глобальній війні пам'яті, Польща опинилася ні на Сході, ні на Заході. ■

ПОДІЇ

Яка міграційна політика потрібна українцям?

На платформі ZOOM 24 червня відбувся вебінар громадської організації «Україна-2050» на тему: «Яка міграційна політика потрібна українцям?» Формат онлайн-зустрічі дозволив в одному місці зібрати представників української громади з різних країн.

Голова Співки українців у Португалії Павло Садоху розповів про те, як ця країна працює зі своїми громадянами, котрі живуть закордоном, як дозволяє і заохочує їх брати участь в політичному житті, яку міграційну політику проводить. Наприклад, кожен власник португальського паспорта, незалежно від місця проживання, прописки (і без потреби перебування на консульському обліку країни проживання, як це діє для громадян України), може проголосувати на президентських чи парламентських виборах. Після такого полегшення процедури у виборах можуть взяти участь півмільйона португальців замість 250 тисяч. Також Садоху озвучив свої пропозиції, як підтримувати українських мігрантів закордоном, як сприяти тому, щоб вони хотіли зберегти свою національну ідентичність. Зокрема, він вважає, що варто впровадити День мігранта, який може припадати на Шевченківські дні, оскільки по всьому світу є багато пам'ятників Кобзарю, де українці могли б тоді зби-

ратися. «Більшість розвинутих країн дбає соціально про мігрантів і намагається забезпечити їм добрі умови, щоб втримати спеціалістів. Але наше завдання — затримати процес повної асиміляції», — зазначив він.

Садоху, який є також регіональним віцепрезидентом Світового конгресу українців у Західній Європі, наголосив, що дуже важливо, щоб в Україні була створена єдина окрема інституція, яка б займалася вирішенням проблем емігрантів.

Докторка психологічних наук Катерина Островська розглянула психологічний аспект ставлення до міграції. Раніше при обговоренні міграційних процесів часто виникала тема соціаль-

ного сирітства. Звісно, такі проблеми будували негативний образ мігранта. Тепер варто звернути увагу на те, як змінювати ставлення до мігрантів в позитивному напрямку.

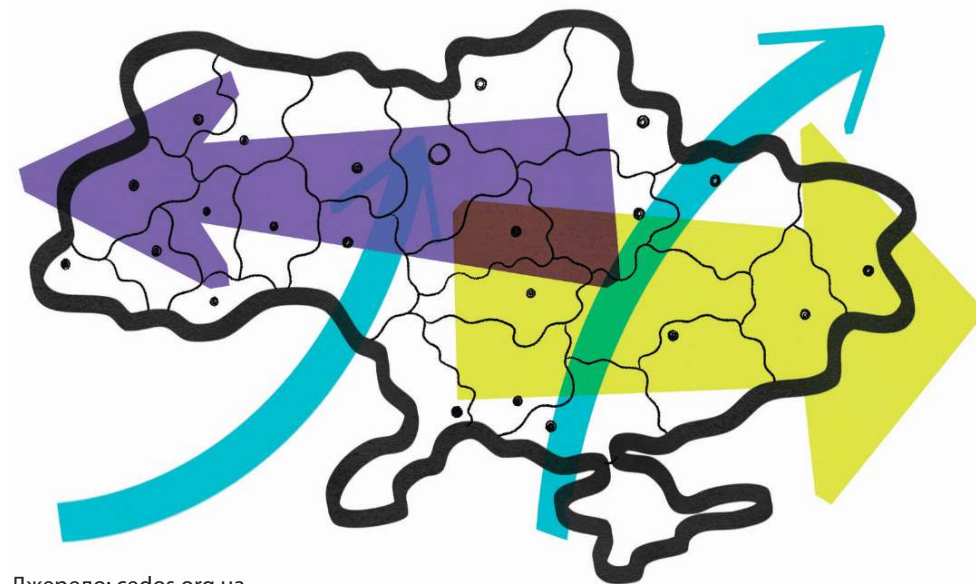
Соціологиня та голова фонду «Наш вибір» Мирослава Керик розповіла про сучасну українську міграцію до Польщі. Вона описала, хто зараз є типовим українським мігрантом в цій країні, вказала, скільки віз та дозволів на тимчасове і постійне проживання видала Польща. «Зараз тут на постійній основі проживає понад 200 тисяч українців», — підкреслила Керик. Після 2014 року географія іммігрантів з України змінилася: все більше почали приїжджати люди з великих міст та зі

Сходу і Півдня України. Різко збільшилася кількість молодих людей від 18 до 35 років. Серед тих, хто працює в Польщі, третина має вищу освіту, хоча часто не використовує її в роботі. Найважливішою проблемою українських мігрантів голова фонду «Наш вибір» вважає незнання своїх прав. Каже, що українці підписують договори, часто не читаючи їх, а посередники на ринку праці намагаються ошукати своїх же співвітчизників.

Радниця юридичної фірми «Василь Кісіль і партнери» Валерія Савчук коротко проаналізувала проблемні аспекти українського законодавства про трудову міграцію. Воно потребує ще серйозного доопрацювання, бо окрім рамкового закону, практично немає багатьох правових актів, які б мали цей закон втілювати в життя.

Серед доповідачів був також Андрій Васкович — президент «Карітасу України», член правління «Карітасу Європи» та член Ради представників світового об'єднання «Карітасу Інтернаціоналіс». Темою його виступу була «Трудова міграція як шанс. Формування міграційної політики на користь людям». Модерував подію Євген Чолій — президент громадської організації «Україна-2050» та президент Світового конгресу українців (2008-2018 років). Про важливість таких дискусій та вебінарів зазначила директорка Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Ірина Ключковська. Учасники домовилися продовжувати обговорення та напрацювання пропозицій для формування міграційної політики України закордоном. ■

Христина ЗАНИК

Джерело: cedos.org.ua

ГРОМАДСЬКІ ВІСТІ

Триває фестиваль «Світ під Кичерою»

До 12 липня проходитиме 23-й Міжнародний фольклорний фестиваль «Світ під Кичерою», який розпочався 26 червня. Цього разу з огляду на пандемію коронавірусу він відбувається онлайн. Протягом 17 днів глядачі зможуть побачити ансамблі з усього світу: з Гуаму, Перу, Туреччини, Індії, Болгарії, Алжиру, Ірландії, Мексики, Словаччини, Непалу, Румунії, Кенії, Сербії, Грузії, Колумбії та Польщі. Презентації груп будуть доступні в соцмережах (фейсбук, інстаграм, ютуб). Посилання можна знайти на фейсбук-сторінці заходу «Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny „Świat Pod Kyczerą»».

Мешканці та відвідувачі Лігниць та Криниць-Здруй, де щорічно проводиться фестиваль, зможуть подивитися концерти на великих екранах, розміщених у центрах міст. У рамках фестивалю передбачено також майстер-класи з лемківських танців, виготовлення кривулок та показ лемківської моди. Організатором є лемківський ансамбль пісні та танцю «Кичера».

Польща передала Україні гуманітарну допомогу

24 червня з Варшави до Києва вирушило 12 вантажних автомобілів із засобами медичного та індивідуального захисту від коронавірусу. Про це повідомляє на своїй фейсбук-сторінці посольство України у Польщі. Державне підприємство «Укрвакцина» Міністерства охорони здоров'я України отримало маски, рукавички, захисні комбінезони і антисептики, надані польським урядом у рамках заходів, спрямованих на запобігання поширенню коронавірусної інфекції в Україні.

Оформлення та відправлення в Україну гуманітарного вантажу стало можливим завдяки спільним зусиллям посольства України в Республіці Польща, польського Фонду міжнародної солідарності, що діє у рамках програми «Польська допомога», та фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Республіки Польща і Європейської Комісії.

Рафал Тшасковський привітав українців в Ольштині

Під час виборчої кампанії в Ольштині кандидат від «Громадянської коаліції» Рафал Тшасковський привітав українську меншину. «Я хотів чітко сказати «привіт» українській меншині, і хотів сказати «дякую». Передусім за вашу терплячість і за те, що ви з нами. І хочу вам тут сказати одне — не дамо себе розділити, бо всі ми громадяни нашої батьківщини та нашої країни. І я не дам нам поділитися», — сказав Тшасковський, який був одним з 11 кандидатів на пост президента Польщі, за яких можна було голосувати у першому турі виборів.

За даними Державної виборчої комісії на 29 червня, які отримані з 99,78% виборчих дільниць, Анджей Дуда отримав 43,67% голосів, Рафал Тшасковський — 30,34%, Шимон Головня — 13,85%, Кшиштоф Босак — 6,75%, Владислав Косиняк-Камиш — 2,37%, Роберт Бедронь — 2,21%. В наступному турі, 12 липня, за президентське крісло позмагаються Анджей Дуда та Рафал Тшасковський. Явка на виборах у I турі була високою — 64,4%.

Бургомістр Бартошиць відзначив учнів української школи

Фото з фейсбук-сторінки школи

Бургомістр міста Бартошиці Пйотр Петриковський нагородив п'ятьох учнів Початкової школи ім. Лесі Українки в Бартошицях. Дівчата були відзначені за отримання звань лауреаток і фіналісток у воєводських предметних конкурсах з польської і російської мов та математики. Лауреатками з польської мови стали Марічка Сич (8 кл.), Наталія Даньків, Мартинка Левкович (7 кл.) (вчительки Данута Рогун

та Оксана Корисько), з російської мови — Єлизавета Попова (7 кл.). Фіналістками з російської мови є Марічка Сич і Ангеліна Трегубова (вчителька Олександра Латанишин), з математики — Марічка Сич (вчителька Лідія Стиранчак).

Онлайн-концерт у Вроцлаві з нагоди Дня Конституції України

28 червня Вроцлавський осередок мистецької діяльності «Firlej» з нагоди Дня Конституції України організував онлайн-концерт зірки української імпрізованої сцени Марка Токара.

Марк Токар — перший український музикант, який виступив на престижному фестивалі «Chicago Jazz Festival» в 2012 році. Закінчив Національний університет «Львівська політехніка», вчився в музичному училищі імені Станіслава Людкевича по класу класичної гітари. У 2000 році почав займатися контрабасом, у 2002–2004 роках регулярно брав участь у літніх джазових школах у Кракові під керівництвом Майкла Паркінсона (США). У 2006 році в рамках стипендіальної програми Міністра культури і національної спадщини Республіки Польща «Gaude Polonia» навчався в Музичній академії імені Кароля Шимановського в Катовицях. Починаючи з 2007-го, він бере участь в багатьох проєктах та різноманітних фестивалях в США, Німеччині, Польщі, Грузії, Азербайджані, Люксембурзі, Ізраїлі, Чеській Республіці, Австрії, Франції, Україні, Росії, Хорватії, Словенії, Італії, Угорщині, Литві, Латвії.

Відбулася онлайн-дискусія про Лесю Українку та Габрієлю Запольську

26 червня фонд «Наш вибір» організував першу літературну зустріч, що відбулася в межах проєкту «Інтеграція через літературу II» під назвою «Лесь Українка та Габрієля Запольська: інший погляд на жінок». В онлайн-розмові взяли участь українська письменниця Оксана Забужко та польська публіцистка Іза Хруслінська. На цю розмову їх надихнула збірка листів 1876–1897 років видатної української письменниці Лесі Українки, які нещодавно були видані видавництвом «Комора» в Україні, а також скандальне життя і творчість польської письменниці Габрієлі Запольської, у роботах якої піднімаються незручні теми польської літератури кінця XIX і початку XX ст. Роль, яку кожна з цих творчих особистостей відігравала у власному суспільстві, варта згадки, а вплив, які вони мають на сучасних жінок, навіть зараз заохочує заглибитись у їхні біографії та творчість.

Хоча ці жінки були дуже різними і не знали одна одну особисто, обидві творили в той же час, мали нетрадиційне життя, а жіночі персонажі, які виходили з-під їхнього пера, залишаються донині цікавими та важливими нових інтерпретацій.

Під час розмови Оксана Забужко та Іза Хруслінська познайомили слухачів з постатями цих двох видатних жінок і зазначили, що їхня робота, ставлення та погляди варті того, щоби про них нагадали. Розмову модерувала Олександра Іванюк.

На головну роль у польському фільмі шукають дівчинку українку

Для участі в кастингу на головну роль у польському кіно розшуковуються українські дівчатка, які живуть у Польщі (7–11 років).

Майбутній художній фільм польської режисерки Анни Малішевської — це історія дружби між двома дітьми, які народилися з різних боків польсько-українського кордону, і про трохи загубленого батька однієї з дівчаток. Разом їм доведеться вирушити в подорож Україною, де герої знайдуть родинні зв'язки і своє місце у житті. Вперше у польському кіно постане сучасне покоління українців, які живуть у Польщі.

Дівчата повинні мешкати у Варшаві або неподалік. Кандидатка на роль має володіти українською і польською мовами. Охочих просять надсилати фото дитини на мейл: kontakt@falanastudio.pl

У Більсько-Бялій пройшла онлайн-прем'єра спектаклю «Зачарована скрипка»

У Гродзькому театрі у місті Більсько-Бяла (Сілезьке воєводство) відбулася прем'єра спектаклю під назвою «Зачарована скрипка», підготовлена у рамках польсько-українського проєкту «RAPPORT». Показ

відбувся онлайн на платформі ZOOM 24 червня. Найновіший спектакль Гродзького театру — це кульмінація тримісячного творчого пошуку мистецької групи, яка працює при Більському художньому товаристві «Театр Гродзкі». Через обмеження, спричинені пандемією коронавірусу, на початку 2020 року акторам довелося відмовитися від традиційної форми проведення театральних занять та перейти в онлайн-режим. Актори, натхненні сюжетом української пісні, підготували кілька театральних образів.

Відбулася акція-перформанс «Візьми участь у голосуванні! Гданськ»

Фото Юрія Забіяки

24 червня у Гданську біля Воєводського управління у справах міграційної політики відбулась акція-перформанс «Weź udział w głosowaniu! Gdańsk» («Візьми участь у голосуванні! Гданськ»), яку організувала Марта Романків, студентка з України, яка живе та навчається у Щеціні. Головна мета проєкту полягає у символічному збиранні голосів мігрантів, які не враховуються у реальних виборах президента Польщі.

«Ця ідея з'явилася у мене понад рік тому, під час парламентських виборів у Польщі. Як мігрантка, яка тут живе вже п'ять років, я відчувала, що хотіла б проголосувати, але розуміла — не маю такої можливості. Мені здалося, що це несправедливо. Саме тоді народилася ідея показати, що українці, які живуть та працюють в Польщі, сплачують податки та впливають на її економічний ріст, так само мають право голосу», — каже авторка проєкту. (Юрій Забіяка)

Останній дзвоник у Гданську

21 червня в Гданську відбулося свято закінчення навчального року для учнів міжшкільного пункту навчання української мови та літератури. В умовах обмежень, пов'язаних із карантинном, урочистих заходів у цьому році не було. Однак, українська громада Гданська, учні та вчителі знайшли можливість привітати всіх зі святом останнього дзвоника та вручити свідоцтва про закінчення навчання у міжшкільному пункті.

«Ми повідомили учнів та батьків про те, що свідоцтва про закінчення навчального року можна отримати в домові Гданська у неділю після Служби Божої», — розповідає вчителька української мови Надія Хариш. — Діти з батьками приходили організовано, заходили в домовку по одній родині, отримували свідоцтва та слова подяки від вчителів».

«Для всіх нас свято останнього дзвоника є дуже важливим! — каже вчитель історії України Юрій Забіяка. — Нам, як вчителям, потрібно відзначити кожного учня за його досягнення у навчальному році, висловити подяку та мотивувати далі вчити українську мову та культуру. Саме тому кожній дитині, окрім свідоцтва, також вручили українські журнали та книжки».

В цьому році випускники 8-х класів отримали у подарунок збірник лірики Тараса Шевченка із закладкою та персональними побажаннями кожному учню.

Не обійшлося цього року і без концертної програми. Учні та вчителі міжшкільного пункту навчання української мови в Гданську підготували відео-концерт, прем'єра якого відбулась у фейсбуці 21 червня.

Відеоконцерт можна подивитися за посиланням, скануючи QR-code. Автор відео — Юрій Забіяка

Опрацював на основі повідомлень Павло ЛОЗА
Більше новин шукайте на сайті: nasze-slowo.pl

Той, хто нікого не перепрошує

Як політики роблять кар'єри на ненависті до українців

Чотири роки тому він почав вести ютуб-канал «Польща – це не соромно» («Polska to nie wstyd»), на якому «громив» («masakrował») Європейський Союз, «ліваків», «псевдоекологів» та «антиполонізм». Попри те, що на його канал підписано менше тисячі людей, сьогодні його слухають мільйони. А свою велику кар'єру він почав з атаки на українську меншину.

Мова йде про колишнього люблінського воєводу, а нині депутата Сейму — Пшемислава Чарнека. Зараз він є одним з облич виборчої кампанії чинного президента Анджея Дуди, і на цьому його кар'єра найімовірніше не закінчиться. Це він був посередником між Сеймом та Сенатом у справі перенесення дати виборів, які не відбулися 10 травня через пандемію.

В останній каденції він затьмарив своєю запальністю Домініка Тарчинського, свого земляка з Любліна, котрий поїхав робити кар'єру до Європарламенту. У попередньому складі Сейму Тарчинський, поряд із Кристиною Павлович, був ексцентричним розповсюджувачем ідей правлячої партії. Таких гострих на слівце політиків, готових до атаки, мав у своєму арсеналі український Янукович (Вадим Колісниченко), такий є в Кремлі — Володимир Жириновський. Вони потрібні для висловлювання того, що «серйозні панове» голос не скажуть.

Проте Тарчинського вислали до Брюсселю, а Павлович — до Конституційного суду (щоб іще більше підкреслити пародію і гротеск?), тому новому парламенту став потрібний хтось новий. І люблінський воєвода добре вправся з цією роллю. Поставлений на друге місце в списку на парламентських виборах 2019 року, він показав один з найкращих результатів «ПіС» по всій

Пшемислав Чарнек

Фото з фейсбук-сторінки Пшемислава Чарнека

країні — зібрав понад 87 тис. голосів. Подейкують, що Чарнек спочатку не хотів виїжджати з Любліна до Варшави, бо його сприймали як принаду для збирання голосів, а депутатом бути він не збирався.

У Любліні під час його керування регіоном, у 2018-му, відбувся перший на т.зв. «східній стіні» Парад рівності, бурхлива дискусія навколо котрого створила немало інформаційної поживи воєводі. Він називав цю подію пропагандою «розбещення, відхилення та збочення». Коли суд наказав Чарнеку вибачитися за ці слова, тодішній воєвода витиснув із себе певне формулювання. Проте — щоб не було сумнівів — його речник уточнив, що воєвода «нікого не перепрошує за жодне слово».

Завдяки цьому голосному процесу в польській громадській дискусії Чарнек став відомим як гомофоб, або, якщо хочете, «захисник традиційних цінностей». У будь-якому випадку він став відомим. Хоча перша його поява на загальнопольській арені відбулася кількома місяцями раніше — в липні 2018-го. У характерному для себе стилі він атакував учасників пам'ятної урочистості в Сягрині за участю тодішнього президента України Петра Порошенка, зокрема, голову Українського товариства в Любліні Григорія Купріяновича. Він звинуватив усіх у націонализмі, а Купріяновичу, котрий промовляв під час урочистості від імені українців Польщі, закинув ганьбу і провокацію, разом із применшенням значення жертв Волинського злочину. Справа тягнулася півроку, за цей час Купріяновича попросили вийти з колегіального органу. Проте завершилося все нічим: прокуратура, попри голосні висловлювання воєводи, не знайшла нічого осудного в діях українського активіста. Цим нападом, а також контактами із російськими пропутінськими козаками Чарнек намагався вести власну зовнішню політику.

Після судового провадження, на відміну від Купріяновича, воєвода Чарнек рахував не страти, а зиски. Ніхто не покарав його за безвідповідальний напад на діяча — навіть політично. Зате безкарність відкрила йому

дорогу до подальших атак, а відтак — і двері до великої польської політики. Досі відомий своєю ексцентричністю лише в Любліні, він став відомим в усій Польщі.

Відсутність покарання, суспільне сприйняття і політичне заохочення сприяють зростанню кар'єри пана Чарнека. Нещодавно тижневик «Polityka» вказав на незрозумілі зв'язки Чарнека з однією тютюновою фірмою, котрою через борги зацікавилися Агентство внутрішньої безпеки та Центральне антикорупційне бюро. Розпочалося провадження, але воєвода Чарнек видав рішення про призупинення адміністративних операцій на місяць. За цей час фірма вивезла накопичений тютюн у невідоме місце і оголосила про банкрутство. «Збитки Державного казначейства оцінювались майже в 5 мільйонів злотих, а виробників — близько 30 мільйонів злотих», — пише польський тижневик.

Окрім Чарнека, у сьогоднішній польській політиці є низка облич, котрі розпочинали від більш або менш делікатних атак на українську меншину Польщі і Україну загалом (передовсім — за історичну політику). Це Міхал Дворчик, нині голова канцелярії уряду і його міністр — а ще кілька років тому він сучасних українців називав «виконавцями геноциду». Це також Марек Аст, голова досить видного нині парламентського комітету з питань юстиції і прав людини — а колись голова комісії нацменшин.

Неетичні претензії до українців не призвели до покарання цих людей, навпаки — вивели їх на вищі щаблі кар'єри. Іншим це дає приклад, мовляв, от так і треба діяти. А українцям у Польщі це говорить — над нашими головами немає політичної парасольки як над меншинами інших західних країн. Нас можна чіпати. ■

Igor ICAЄB

Спільнота вітчизн – втрата та вибір

Жмуток рефлексій після третього відзначення Днів Яцека Куроня у Львові

В німецькій мові є таке слово «Heimat», яке означає щось поміж рідним домом та батьківщиною. Дехто перекладає це слово як «мала батьківщина», місце, в якому виростаєш, твоє перше найближче оточення. Саме «Heimat», поряд з батьками та їхнім вихованням, впливає на молоду людину найсильніше, зокрема тому, що до шостого року життя дуже інтенсивно дозріває нервова система, в мозку виникають мільярди нервових клітин та сполучень між ними. Мала дитина всмок-

тує все довкола як губка, вчиться найшвидше і найефективніше за все життя. Вона прискіпливо спостерігає за тим, як виглядає довкілля: життя в будинках, рух на вулицях, метелики, пташки та інші тваринки. Прислухається до мови, яку чує вдома, та відрізняє її від тої, яку чує на подвір'ї. Після шести років, коли дитина йде у школу, вона продовжує формуватися у симбіозі з довкіллям. Це створює її канони розуміння світу — що в ньому рідне, а що чуже, що суб'єктивно нормальне, а що ні.

Яцек Куронь народився в 1934 році у мультикультурному Львові, до Варшави його родина переселилася вже після завершення війни. З розповідей Куроня виникає, що саме те, що він ріс у львівському різнонаціональному релігійному та культурному контексті, створило підґрунтя його чутливості до тем польсько-українського діалогу. Особливу роль тут відіграла українська присутність в місті, українські друзі з двору, а також відкритість батька, який приїхав вчитись у Львівській політехніці із Сілезії, вільної від притаманних корінним мешканцям міста «патріотичних» упереджень.

Цьогорічні святкування Днів Яцека Куроня у Львові, проведені у віртуальному режимі, були зосереджені на двох точках: відзначенні 100-ліття договору Пілсудський-Петлюра, а також важкій ситуації з відсутністю відповідної реакції польської влади на руйнування українських місць пам'яті у Польщі. Біля екрану комп'ютера, де я бачила квадратики з обличчями присутніх українських та польських інтелектуалів, небайдужих до теми польсько-українського порозуміння, лежала книга, яку я привезла минулого року зі Львова «Поляки та українці: важкий діалог». Це збірка текстів Яцека Куроня, що стосується польсько-української

тематики, упорядкована Ізою Хруслінською і видана видавництвом «Дух і Літера» у 2019 році. Саме тут описана Куронева «спільнота вітчизн», про яку ще колись в Перемишлі після пикулицького процесу мені розказувала з блиском в очах Данута Куронь і яка мала б стати фундаментом добрих польсько-українських відносин.

За словами Яцека Куроня, з обох сторін необхідним є визнання спільноти вітчизн в сенсі малих батьківщин, територій, які не належать культурній спадщині представників лише однієї нації, але є важливими для обох, незалежно від актуальної геополітичної ситуації та розташування державних кордонів. Звісно, встановлення такої ментальної спільноти є можливим лише при повній згоді щодо існування національних та етнічних нацменшин, які можуть на цій землі підтримувати свої традиції, мати свою, часто суперечливу історичну пам'ять, розвивати власну культуру, вивчати мову та вільно включатись у громадську активність.

Не можна згадати перше десятиліття побудови відносин між незалежною Польщею та Україною без визнання вагомості ролі Яцека Куроня. Цілі, що ставив перед собою політик, зазначені у його заповіді, записаному для TVP під кінець 90-х: уміти домовитися з усіма. Попри всі складнощі, непорозуміння, накопичений біль з минулого.

II. ➔

УКРАЇНА

ПУЛЬС
УКРАЇНИ

Пристрасті навколо ЗНО, реформи і новий міністр

В українській системі освіти зараз «гаряче», і причин тому багато: новий міністр освіти – «регіонал», побоювання щодо відміни зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО), вірогідне продовження віддаленого навчання з вересня. І все це під загрозою скорочення фінансування.

Новий міністр освіти у статусі в.о.

Після Ганни Новосад, роботу якої досить позитивно оцінювали експерти і яка втратила посаду під час зміни Кабінету міністрів, три місяці Міністерство освіти тимчасово очолювала Любомира Мандзій. Весь цей час тривав процес пошуку нового міністра – і от, 25 червня на цю посаду призначено 47-річного ректора Чернігівського університету Сергія Шкарлета. Фактично він став заступником міністра із статусом в.о. (виконуючий обов'язки), але це не заважатиме його повноцінній роботі – Уляна Супрун, колишня очільниця Міністерства охорони здоров'я, пропрацювала так три роки.

Сергій Шкарлет – колишній «регіонал», а радше пристосуванець, «людина системи», яка може працювати у будь-якій владі. У 2010 році він став депутатом Чернігівської обласної ради від «Партії регіонів», а в 2015-му балотувався вже від «Блоку Петра Порошенка», проте не пройшов. «Політичні орієнтири я обрав ще у 2004 році, – казав Шкарлет у 2010-му. – На президентських виборах підтримував Віктора Януковича. Не змінив своїх переконань навіть тоді, коли довелося відчувати на собі певний тиск тодішньої правлячої партії, яка наполегливо пропонувала отримати її партквиток. Я повністю поділяю погляди і принципи «Партії регіонів». У його наукових роботах знайшли великі обсяги плагіату, а в січні цього року він придбав автівку ціною у 60 тис. доларів за державні кошти. Кадрове рішення щодо Шкарлета, запропонованого на посаду Радою ректорів, не підтримав профільний парламентський комітет Верховної Ради України. Проти його призначення виступали освітні громадські організації, а на мітинг виходили науковці. Проте в Офісі Президента вже все вирішили, тож Шкарлета на посаду призначив Кабінет міністрів.

ЗНО: бути чи не бути?

Водночас в Україні нависли хмари над існуванням зовнішнього незалежного оцінювання (яке є відповідником польської матури). У цьому році через пандемію коронавірусу була відмінена державна підсумкова атестація (ДПА), а також пробне ЗНО, при цьому різко зросло занепокоєння щодо відміни ЗНО взагалі. Почалося все з того, що 12 червня український освітній омбудсмен Сергій Горбачов заявив, «що у високих владних структурах готуються документи про скасування ЗНО взагалі». Ці дані, за словами Сергія Горбачова, не були підтверджені офіційно, але їх він отримав одразу з трьох незалежних джерел (що є правилом фактчекінгу). Мовляв, ЗНО давно хотіли скасувати ті, хто не недоотримував весь цей час корупційну ренту (простіше кажучи – хабарі за вступ до університету), тож коронавірус використали, аби «розхитати ситуацію».

Заява омбудсмена призвела до значного розголосу в суспільстві: люди вимагали не відмінити ЗНО, бо це єдина можливість для талановитих учнів завдяки своїм знанням отримати безкоштовне навчання в омріяному вишньому навчальному закладі (ВНЗ). Міністерство освіти відреагувало заявою, що ЗНО – недоторкане, його не відмінять. Зі схожим меседжем виступили спікер Верховної Ради Дмитро Разумков і віцеспікерка Олена Кондратюк, а також голова профільного парламентського комітету Сергій Бабак.

Система зовнішнього оцінювання запрацювала в Україні вибірково з 2004-го, а з більшості предметів – з 2008 року. Незалежне оцінювання знань зламало корупційні схеми, унеможливило вступ до вищих навчальних закладів за хабар, поставило усіх випускників у рівні умови та дозволило здібним учням з віддалених містечок і сіл вступати до столичних університетів.

Коронавірусні зміни

Пробне ЗНО в українських закладах освіти цього року було відмінено (позаяк воно було платним, абітурієнтам повернуть кошти), натомість існувала можливість пройти пробне ЗНО онлайн. Основний процес зовнішнього незалежного оцінювання стартував 25 червня і триватиме до 17 липня.

Через пандемію коронавірусу буда відмінена державна підсумкова атестація для учнів 4-х та 9-х класів, а також для випускників 11-х класів, які не планують вступати в цьому році у вищі навчальні заклади.

Питання, чи підуть діти до школи 1 вересня, наразі залишається відкритим – його будуть вирішувати у серпні. Поки що в Україні діє адаптивний карантин до 31 липня: працюють дитсадки, але заборонені літні дитячі табори.

Сергію Шкарлету вручає нагороду експерту освіти Дмитро Табачник. 2013 рік.

Фото з архіву Міністерства освіти України

Україна і Польща: різний і схожий досвід

Система оцінювання, яка працює автоматично, а не в ручному режимі, існує і в Польщі. Відповідниками українського ЗНО тут є екзамен восьмикласника та матура (випускні іспити в закладах середньої освіти). Для того, щоби продовжувати навчання (школярам – в ліцєях та технікумах, а ліцєїстам – в університетах), діти проходять електронну рекрутацію, яка виключає всілякі шпаринки та «індивідуальний» підхід.

Якщо дивитися з України, то західна система раннього профілювання, яка діє у Польщі, виглядає незвично. В Україні діти поки що вчаться в 11-річній школі і тільки у 17 років, коли вступають у вищий навчальний заклад, приймають рішення – ким бути. Тут же маєш замислитися вже в 15. З іншого боку, профілювання в ліцєї ще ні до чого не зобов'язує, а думати про майбутню професію можна ще до 20 років, коли прийде час вступу в університет. Хоча, з точки зору українців, такий пізній вступ до ВНЗ теж не виглядає гарною ідеєю, там діти дорослішають раніше.

Системи освіти піддаються реформам в обох країнах. Польща якраз нещодавно пройшла зміни: якщо раніше навчання виглядало так – 6 років у школі, 3 в гімназії та 3 в ліцєї, то зараз – це 8 років початкової школи та 4 в ліцєї (або 5 в технікумі). В Україні перехід ще триває. Головними документами, що впровадили реформи, стали: закон «Про освіту» (2017 рік) та закон «Про загальну середню освіту» (2020 рік).

В Україні почала працювати нова концепція – «Нова українська школа» (НУШ), і минулими роками першокласники пішли до школи вже за новим стандартом. Навчання для них триватиме не 11, а 12 років (4+5+3), з яких останні три роки – це середня профільна освіта. Також у навчанні мають змінитися застарілі «радянські» підходи і принципи. За задумом влади, метою реформи є створення школи, у якій «буде приємно навчатись» та яка «виховає інноватора та громадянина, який вміє ухвалювати відповідальні рішення». Зміна підходів є дуже важливою, оскільки через 30 років після отримання незалежності Україною вчителі часто притримувалися «радянської» системи тиску і гноблення учнів. У початкових класах діти мали писати в зошитах, чітко відраховуючи клітинки, та отримували нижчі оцінки за некаліграфічний почерк або виправлення. Відповідно до засад НУШ, оцінки стали особистою справою учня, тоді як раніше вони оголошувалися на загальній класній або на батьківських зборах; дітям дозволили писати у зошитах олівцем; виправлення та неввірна кількість відступлених клітинок більше не впливає на оцінку; записи вчителів у зошитах заборонено писати червоною ручкою. Цю реформу українці прийняли дуже прихильно, і хоча через зменшення бюджету на початку 2020-го говорили про скорочення 1.4 млрд гривень на НУШ, саме ці кошти все ж залишили, їх мають використати на закупівлю нового обладнання та підготовку вчителів.

«Реформа української школи триває, – впевнений український освітній омбудсмен. – За освіту ніколи не можна бути спокійним, але великих підстав для занепокоєння у мене на цей момент немає. Є ще одна річ, яка мене особисто підтримує в позитивному настрої. Комітет з освіти у нас у Раді – взагалі цілком конструктивний. Там чимало дійсно професійних людей». Щодо нового міністра освіти додає: «Бекграунд, попередній досвід людини має значення, але набагато більше значення мають конкретні дії на посаді, тому тут, як кажуть, „будем посмостреть“». ■

На останньому засіданні суду в Гаазі, щодо катастрофи малайзійського «Боїнгу» МН17 в небі над Донбасом, представлені нові докази вини Росії. У червні в Нідерландах стартував черговий блок слухань у справі про збитий МН17. Під час них презентовані конкретні докази того, що ракету було запущено з установки «Бук». Зокрема, одразу після катастрофи перехоплені телефонні дзвінки між підконтрольними Кремлю бойовиками, де вони повідомили, що за допомогою «Буку» збили літак. Усі версії, окрім ураження МН17 «Буком», остаточно відкинуті обвинуваченням. На фотодоказах представлені деталі ракети «Бук», впресовані вибуховою хвилею в деталі «Боїнгу». Проведені хімічні і фізичні експертизи – співпадиння матеріалів та вихідної геометрії 100%, будь-яка інша ракета не залишає подібних слідів. Вилучені матеріали підтверджують однозначно: ракета пострадянська, модернізована в Росії, такої ніколи не було в Україні.

21 червня в Києві стався потужний вибух у багато-квартирному будинку, який зніс кілька квартир та пошкодив сам дім. Загибло п'ять осіб, дехто з мешканців квартир з епіцентру вибуху, на щастя, у цей час був відсутній. Основною причиною вважають побутовий витік газу. Напередодні в будинку міняли газові лічильники, мешканці скаржилися на запах газу в квартирах та дзвонили до відповідних служб. Дім збираються демонтувати, жителів виселили та обіцяють забезпечити квартирами у новобудовах. 12 сертифікатів на помешкання вже видані, ще 28 очікують свого часу. Однією з перших нову квартиру отримала постраждала 18-річна дівчина Анастасія, яка втратила під час трагедії всю родину: матір, батька і брата.

3 1 липня Євросоюз відкриває кордони для низки країн, але України там немає. В Україні спостерігається ріст захворюваності на коронавірус, вона випереджає Польщу майже на 10 тисяч активних випадків. 26 червня там зафіксований «антирекорд» – 1109 хворих на добу. У Київській області повернулися до більш жорстких умов карантину, така доля може недовзі спіткати і столицю. Позаяк Україна зараз перебуває у «червоній» зоні (більше 50 захворювань на 100 тисяч осіб), кордони Євросоюзу поки що для неї закриті.

Повінь у Західній Україні: затоплені Прикарпаття і Буковина. Внаслідок потужних злив гірські річки у Карпатах завдали шкоди місцевим дорогам та мостам. У Чернівецькій області річка Черемош прорвала дві дамби і відірвала під'їзди до декількох сіл на її берегах. Підвищення рівня води зафіксували також на Пруті і його притоках. Повінь дісталася до Буковелю, затопила курорт та розмила дорогу – проїхати туди було неможливо. Подібні ситуації на Західній Україні складаються також через те, що місцеві мешканці багато років неконтрольовано займаються вирубкою лісів, які є природним запобіжником від повеней та зсувів.

Співак Потап (Олексій Потапенко) отримав звання «Заслужений артист України». Цю нагороду до Дня Конституції України йому надав президент Володимир Зеленський. Державні нагороди отримало ще кілька десятків людей, зокрема, телеведучі Марія Єфросініна (орден За заслуги III ступеня) і Алла Мазур (орден княгині Ольги II ступеня), співачки Ірина Білик і Тіна Кароль (орден княгині Ольги III ступеня). Наприкінці 2019 року Зеленський нагородив орденом шоумена і волонтера Сергія Притулу.

Сторінку підготувала Тетяна ДАНЮЧЕНКО

«Робота міленька, оно день закороткі»

Народні приказки на Підляшші

Прислів'я і приказки – це джерело народної мудрості. Вони єднують глибоке розуміння людського життя із простою формою. Приповідки повчають, але також показують спосіб мислення народу, його ставлення до дійсності, почуття гумору. На Підляшші вони весь час лунають у щоденних розмовах носіїв української говірки.

Приказки і прислів'я можуть стати невичерпною темою для фольклористів, які вивчатимуть цей пласт фольклору на Північному Підляшші. Авторці вдалося записати понад 500 народних приповідок в кількох місцевостях регіону (в рамках проекту Підляського наукового інституту «Документація і архівація традиційного фольклору гміни Чижі»). А це ж, мабуть, тільки невелика частина того, що знають та вживають у щоденному житті підляшани. У статті показані приклади не лише з цієї однієї гміни, але й з інших підляських місцевостей, які досліджувала авторка раніше.

**«Од Ілії берися до руліє,
а од Бориса то і добре берися»**

Цікавою групою приповідок є приказки і прислів'я про різні свята. Вони найчастіше вживаються щодо господарських робіт: «Як за Піліповку не нападеш, то до Великодня на натчеш» (Курашево), «Вижав Ілья – вижну і я» (Кленики), описують погодні явища: «Як у святкі на дахах соплі, то врода на картоплі» (Кленики), говорять про важливі життєві події, передусім заміжжя: «Святая Пречиста, покрій землю листочком, а мене молодую виночком» (Микулічі).

Ті приповідки, що відображають навколишній світ підляського селянина та його господарські турботи, вживаються уже шораз рідше. Бо хто ще пам'ятає колишнє село з волами з прислів'я: «На Грумниці то нап'ється півень водиці, а на Юрія наїється волік травиці» (Даші).

Прислів'я розкривають світ, якого вже давно нема. «Пречиста – дівка чиста, Покрова – дівка готова, а П'ятьонка – оддай мене мат'юнка» – ця приказка, записана в Добриводі, про намагання дівчат восени, до празника святої Параскеви П'ятниці, вийти заміж.

Багато приповідок, пов'язаних зі святами, – універсальні та вживані донині. Коли в когось є забаганки, скажуть: «Заменулось змерзлого в Петруовку», коли багато роботи: «Туолькі роботи, як у барана у Спасовку» (колись у Спасівку барани запліднювали овець), а якщо хтось не вміє довго втриматися на роботі або в подружжі: «Поробів (пожив) од Оготухі до Нового року» (Оготуха – день перед Новим роком). Ці приказки дуже часто гумористичні та іронічні. Їх досі можна почути в щоденних розмовах жителів Чижів.

**«Пусті мужика до бюро,
то чорніло вип'є»**

Народ сміявся та досі охоче сміється з усіх і усього. Це знайшло віддзеркалення хоча б у дуже численних жартівливих приказках про людей – про їхні недоліки і переваги. «Той то за словом не полізе в кішеню», – скажуть про балакучого, «Пустим міехом удирає», «Полап на його упав», «Не шушу, не ворошу» – про не надто розумного, «Ворона мала, а горло широкі» – про крикливого.

Жінки з Витова
(гміна Дубичі-Церковні)

Цікаву приказку вдалося записати зовсім недавно. «Бачив, куме, сонце? Я на юом їхав!», – так у Чижих скажуть про хвальків.

Люди й досі в короткій формі люблять підсумовувати поведінку інших: «Тні його по кускові, то кажди кусок буде оддільно скакати», «Коб бив такій добри, свіні з'їлі б», а також вигляд людей: «Вигледає би чорт з лозини», «Груба як чорт на храбусті», «Зуби як посаджани» (про шербатого).

Цікаво, що приказки весь час виникають та приходять у щоденну мову. «Вуон за масло право язди (водійські права) здав», – вдалося почути нещодавно у Чижих.

**«Гориелка гуорка, але п'ют,
замуж кепське, але йдуть»**

Народ завжди сміявся з незаміжних і холостяків, з заміжжя і подружжя, теж і свекрух, дітей, приймаків, з усіх членів сім'ї. Досі на Підляшші жартують на тему відносин дитина-мати: «Хотів матери на злуость зробіти – уха одморозів», хлопців, які не хочуть одружуватися: «Не женіться, оно ходіт би той бугай», «Його могила оженіт», дівчат, які аж надто хочуть вийти заміж: «Хоч би за вола, аби старою дівкою не біла», з подружжя: «Чоловік і жуонка – одна кішуонка» (тобто в подружжя всі гроші спільні), відносин невістка-свекруха: «Невістці то гумно на трієсці, а дочці сто рублюов в кулаці», або й з приймаків «Приступи то до дупи, бо в приступах і до півня треба говорити на «вієте».

«Остатня то у попа жуонка»

Цікаво, що в багатьох підляських приказках згадується Бог, церква та священники. Найчастіше, однак, такого роду приказки легкі за змістом, жартівливі. «І без попа знаю, што в неділю свято», – говорять підляшани, коли хтось скаже щось очевидне. «Хоч не «Верую», але з офієрую», – висміюють людей, які запізно приходять до церкви. «Батюшка кураву світїт», – жарту-

ють з того, хто не прибрав хату, коли священник прийшов з молитвою. «За чужою свічкою хоче Богу молітись», – скажуть, коли хтось хоче когось використати для своїх цілей.

**«Робота міленька,
оно день закороткі»**

Багато приказок, звичайно, стосуються теми роботи. «Як не потопаєш, то й не похльопаш», – скажуть у Курашеві. У приказках народ хвалить добрих господарів та господинь: «У доброї господині то і півень несеться» та, звичайно, висміює ледарів: «Робіт би мокре горит». З іншого боку, люди сміються також з тих, хто працює забагато: «Робота дурня любіт, а дурень роботу».

**«Голоднуй куміє
все хліб на уміє»**

Народ з давніх-давен переживав за те, чи буде що поїсти, мабуть тому багато приказок та народних фразеологізмів – саме про їжу. «Вата чи вовна, аби кішка повна», – досі кажуть на Підляшші. «Живуот не свєрсяцядло» – тобто немає значення, що з'їв, бо шлунок не дзеркало.

Підляшани жартують із тих, хто їсть забагато: «Їєсть так би тая безденніця», «Їєсть, як не у своу дух», «Їєсті што готов опоросітис», але також і з тих, хто їсть замало: «Моліться над пувміском», «Їєсть би не своїм ротом». Часто в того роду приповідках з'являються порівняння з тваринами: «Дала їєсті – то ж то як собаці муха», «Нажерся би свіня», «Їєсть як воробієй» (горобець).

«Де коротко, там ще й рветься»

Прислів'я і приказки часто поєднують глибокий зміст з дуже простою формою. Вони узагальнюють людський досвід, повчають. У багатьох із них міститься справжня життєва мудрість: «Жице прожити то не поле проїти», «Одклад не йде в лад», «Не шукай поля врудлівого, оно сусіда жичліво-

го», «На вієк не поможе лієк», «Смерть і христінкі не вибірают щаслівої годінкі», «На похіле дерево то й кози скачут», «Не плюй у воду, бо сам йїє нап'єшся». Такого роду приповідки повчальні, їх відрізняють: стислість висловленої думки, народні порівняння (прожити життя – пройти поле), використання рими (одклад – лад), метафоричність (похіле дерево – слабка людина; кози, які скачут, – всілякі біди і нещастя), вживання дієслів наказового способу (не шукай, не плюй). Їх і досі дуже охоче вплітають у щоденні розмови з огляду на коротку форму та універсальність – вони завжди актуальні та дуже влучно підсумовують людський досвід.

**«Сядьте у нас,
нехай не вієсіт у вас»**

Багато з-посеред народних приповідок та фразеологізмів – непристойні, сороміцькі, часом вульгарні, однак вони також заслуговують на увагу, бо ж відображують своєрідний народний гумор, світогляд, спосіб мислення народу. Як приклад можна навести таку віршовану приповідку у формі діалогу, яку вдалося записати від одної жінки з Чижів: «Як хтось зайде в гості і запрошають сієсті, то кажут: Сядьте у нас, нехай не вієсіт у вас. А той вже одказує: Я постою, стулівши своєю». Це тільки один приклад із багатьох.

Часто такого роду зразки фольклору дослідники залишають осторонь, бо це ж непристойно публікувати у серйозних виданнях. Проте, якщо вилучити сороміцькі приказки і фразеологізми, то треба викинути... четверту частину зібраного матеріалу.

«Лупіті як Сідорову козу»

Підляські приповідки нерідко оригінальні та контекстуальні. У них з'являються місцеві назви свят: «Зеленець – всієм торгам кунець» (Зеленець – залишок католицького Свята Тіла і Крові Христових) або назви конкретних підляських сіл і їхніх жителів: «Наша Вуорля, наш Іван, п'єм гориелку, б'єм моран» (Вуорля – оселя на Підляшші, моране – жителі села Море). Однак багато приказок та прислів'їв – це просто місцеві варіанти загальноукраїнських: «За дурною головою і ногам нема спокою», «Тримається би вош кожуха», «Не штука вбіті крука, но штука його злапати», «До Міколи ніколи не сієй гречкі і не стрижи овечкі» тощо. Деякі, можливо, з'явилися під впливом польської мови: «Виграв (Вишов) як Забруоцькі на милі» (польське «Wyjść jak Zabłocki na mydle»), при чому польське прізвище народ замінив популярним місцевим «Забруоцькі» (той, хто живе за бродом).

Підляські прислів'я і приказки досі не були предметом якогось особливого дослідження, хоча це той елемент фольклору, який далі живе та яким охоче діляться представники не лише старшого, але й середнього покоління. Проте з часом у процесі колонізації вони пропадають, а це перспектива двох-трьох поколінь. ■

Людмила ЛАБОВИЧ

УКРАЇНА-ПОЛЬЩА

Політики не повинні капітулювати перед історією

Проблеми в історичному діалозі стали однією з помітних тем XII сесії Парламентської Асамблеї Україна-Польща, яка відбулась 23 червня у режимі відеоконференції. Сторони обговорили також питання безпеки в регіоні, економічні відносини, справи, пов'язані зі спільним кордоном, тощо. Сесію очолили заступниця голови Верховної Ради України Олена Кондратюк та віцемаршалок Сейму Польщі Ришард Терлецький.

Історична дискусія: не даймо історії нас розсварити

Учасники зустрічі з українського боку підкреслили, що обидва народи не мають іншого шляху, ніж розвивати добросусідські та рівноправні відносини. «Втрачені життя не можна повернути, але нам під силу творити майбутнє, в якому не буде спільних кривд та упреждень», — відзначила Олена Кондратюк.

Зі свого боку віцемаршал польського Сейму Малгожата Госевська зауважила, що парламенти обох країн повинні офіційно вшанувати цюгорічну 100-ту річницю союзу Пілсудський-Петлюра. На думку політикині, такі події дають можливість долати важкі моменти спільного минулого. Малгожата Госевська підкреслила також, що нині польська сторона очікує наступних кроків із розблокування процесу ексгумації польських жертв в Україні.

Варто пригадати, що Україна припинила ці роботи внаслідок відсутності реакції офіційної Варшави на нищення українських пам'ятників у Польщі. Місцевість Молодич є прикладом того, що невиявлені і неосуджені злочинці своє діло могли робити кілька разів. Тому голова Українського інституту національної пам'яті (УІНП) Антон Дробович вказав на відсутність паритету у відносинах. Бо польська сторона зараз вже може вільно займатися ексгумаційними роботами в Україні, а українці досі не отримали жодного подібного дозволу в Польщі. Не виконані також зобов'язання усунути знищення в Монастирі: «Будь-які переговори ми будемо вести тільки після того, як буде виконана обіцянка щодо Монастиря», — відзначив голова УІНП. Водночас він підкреслив, що проблеми з могилами не зупинять конструктивний діалог сторін та наукове співробітництво.

Антон Дробович зазначив також, що зараз бракує спільних польсько-українських проєктів щодо просування історичної правди у світі. Йдеться про те, щоби не стільки реагувати постфактум на історичні фальсифікації, зокрема з боку Росії, скільки самим «діяти на випередження» і першими пропонувати світу власні меседжі. Голова УІНП просив політиків посприяти таким діям.

В ході дискусії заступниця міністра культури та інформаційної політики України Світлана Фоменко пригадала, що в Україні знищені польські пам'ятники були негайно відреставровані. «Тому очікуємо на таку саму реакцію з польського боку», — сказала вона. Світлана Фоменко пропонувала, щоби Польща та Україна активніше використовували багатосторонні проєкти із залученням таких організацій, як Рада Європи чи ЮНЕСКО, для просування спільної історичної пам'яті.

Про історичне минуле говорив і депутат фракції «Європейська солідарність» Микола Княжицький. Він відзначав, що каменем спотикання між сторонами постійно залишається оцінка минулого, зокрема 40-х років ХХ ст. Символом тих подій для поляків є Волинська трагедія, а для українців — трагедія Холмщини. Цей період включав також післявоєнні виселення поляків та українців, організовані Радянським

Фото з сайту sejm.gov.pl

Союзом та владою підпорядкованих республік. Політик підкреслив, що серед трагічних подій помітною була й депортація українців в рамках акції «Вісла» у 1947 році. На думку Миколи Княжицького, ряд політичних, громадських та релігійних жестів щодо примирення «не зробив історію насправді минулим». Політик наголосив, що сторони не повинні зупинятися на формулі: «Ми погоджуємося на те, що маємо право не погоджуватися в оцінці минулого». Він вважає, що згода з цим, зокрема з боку політиків, була б ознакою капітуляції: «Ми не повинні капітулювати, бо саме на це чекає той третій, який завжди присутній у дискусії на польсько-українські історичні теми», — впевнений Микола Княжицький.

Як ілюстрацію своєї думки він згадав нещодавню статтю Володимира Путіна про Другу світову війну для одного з американських видань. Згаданий текст російського президента розкритикували історики та уряди багатьох західних держав. Микола Княжицький відзначив, що ця стаття є прикладом канонізації політики оновленої Російської імперії, в якій історія грає провідну роль. В своєму матеріалі президент Путін з Польщі, яка стала жертвою договору Молотова-Ріббентропа, зробив агресора і винуватця початку війни. Символічним є також те, що Путін Волинську трагедію називає «справою рук бандерівців, тобто всього українського народу». Це показує, що для Кремля немає народів, для яких ідеалом є незалежна держава, а є лише прихильники окремих політиків. З іншого боку, вживаючи термін «Східні креси» для окреслення західних територій України, Білорусі і Литви, Путін знову продемонстрував, як і в 2014-му, що його мета — це зміна кордонів в Центрально-Східній Європі. Позиція, представлена у тексті Володимира Путіна, показує також, що на думку Кремля, великі держави мають право визначати місце усіх інших держав в міжнародній політиці, без надання їм права голосу. Княжицький вважає, що відповіддю Польщі та України має стати продовження історичного діалогу без табування тем, вшанування жертв, встановлення пам'ятних знаків та постійне стремління до порозуміння і примирення.

Економічна співпраця: торгівля, кордони, перевезення, інвестиції

Крім історичних питань, в рамках сесії сторони обговорили заходи щодо боротьби з коронавірусом. З українського боку висловлено подяку Польщі за допомогу медичним закладам, підтримку яким надало польське Міністерство закордонних справ і Фонд міжнародної солідарності. В контексті коронавірусу та економічного співробітництва важливою є справа спільного кордону і його відкриття після пандемічних обмежень. Посол України в Польщі Андрій Дешиця зазначив, що сторони повинні зосередитися на якнайшвидшому поверненні нормальному руху через кордон.

Українські депутати попросили польських колег звернутися до Міністерства внутрішніх справ і адміністрації з проханням пришвидшити підготовку і передачу на розгляд української сторони проєкту угоди про спільний контроль на кордоні. У документі такою системою пропонується охопити всі пункти пропуску. Нині спільний контроль відбувається на 4 з 14 пунктів. На думку українців, треба також збільшити кількість пішохідних пунктів перетину. Зараз така можливість є лише у пункті Шегині-Медика. Зі свого боку польська сторона наголошувала на потребі ліквідувати «вузьке місце» в пункті Корчова-Краківець.

Учасники зустрічі прихильно оцінили появу нових залізничних сполучень між польськими та українськими містами і введення нових процедур оформлення пасажирів. Але, як зауважив депутат «Громадянської платформи» Томаш Ленз, з 2014 року не побудовано жодного нового пункту переходу. Політик зазначив також, що досі не видно наслідків використання українською стороною польського кредиту вартістю 100 млн євро на розвиток прикордонної дорожньої інфраструктури (тут варто відзначити, що польські радикали часто говорять, що ці гроші Польща подарувала Україні. В реальності це вигідний, але все-таки кредит, умовою якого є залучення до інвестицій в Україні польських підприємців і використання польських матеріалів).

Сторони наголосили й на важливості торговельно-економічних відносин.

В 2019 році обсяг двосторонньої торгівлі склав близько 8 млрд доларів, при чому більшим став експорт з Польщі до України. Заступник міністра розвитку економіки та сільського господарства Тарас Качка назвав поганим явищем перевагу в експорті з України промислової сировини, а в імпорті з Польщі — вживаних авто, які стають екологічною проблемою в Україні. Сторони переконані також у тому, що взаємні інвестиції повинні зростати.

На сьогодні актуальним є питання відновлення діяльності міждержавної комісії з питань економічного співробітництва. На заваді її роботи став COVID-19, але зараз треба якнайшвидше повернутися до співпраці. Тарас Качка зауважив, що сторони повинні більше інвестувати в діалог, бо «в останні роки легше було говорити через Брюссель, ніж Києву та Варшаві напям'ю». Він зазначив також, що проблемою, яка може призвести до українсько-польського судового спору, є обмеження Варшавою кількості дозволів на українські вантажні перевезення через Польщу. В угоді про асоціацію з ЄС встановлена квота 200 тисяч таких дозволів на рік, а Польща видала їх лише 170 тис.

В ході дискусії зазначено також, що Україна радо вітатиме польських інвесторів у відновлення Донбасу і розраховує на співпрацю в космічній сфері та дорожніх і залізничних проєктах. З польського боку прозвучало, зокрема, запрошення для українських виробників сільськогосподарської продукції використовувати польські порти. Оскільки передбачається, що Польща буде постійно потребувати українських трудових мігрантів, то вкрай важливим визнано активізацію співпраці Міністерств соціальної політики для підготовки угоди щодо опіки і захисту українських працівників. Сторони погодилися також у тому, що з огляду на безпеку в регіоні потрібно боротися з монополією Москви у питанні енергетики та спільно протидіяти кремлівській пропаганді і кібернетичним атакам.

Учасники сесії обговорили також освітні питання, зокрема пов'язані з нацменшинним навчанням в обох країнах. Польська сторона відзначила, що новий закон України «Про освіту» з 2017 року загрожує навчанням польської мови. Згадано також про проблеми з польськими підручниками та працевлаштуванням вчителів з Польщі. В ході зустрічі повідомлено, що освітні проблеми будуть обговорюватися окремо на запланованій в найближчі дні спеціальній міждержавній комісії.

Сесія стала також нагодою для висловлення подяки польській стороні за підтримку проєвропейських стремлень та сприяння процесові приєднання України до Програми розширених можливостей НАТО. Заступниця голови Верховної Ради України Олена Кондратюк попросила також польських колег посприяти прагненню України приєднатися до «Ініціативи трьох морів». Наступну зустріч парламентарів заплановано на осінь. Тоді ж буде офіційно підписано представлений зараз політиками текст Декларації Парламентської Асамблеї Україна-Польща. ■

Григорій СПОДАРИК

Лемківська сторінка

«Церкви на Лемківщині»: виставка малюнків Олександра Хиляка

Лемківщина, західна частина Карпатських гір, населена лемками, славиться своєю греко-католицькою церковною архітектурою. Багато лемківських храмів, що збереглися до сьогодні, є унікальними пам'ятками сакральної культури.

Музеї Варшавської архієпархії Римо-католицької церкви 18 червня відбулося відкриття виставки малюнків лемківських церков Олександра Хиляка. Тут представлено близько 40 робіт, виконаних у різній техніці за допомогою вугілля, чорнил, олівця, акварелі. Ці унікальні картини вже експонувались в різних кутках Польщі, а також за кордоном: в США та Канаді. У Варшаві роботи представлені вперше.

Олександр Хиляк — архітектор за професією, багаторічний викладач Варшавської політехніки, живе та працює у польській столиці, але народився та виріс в Криниці, в греко-католицькій родині. Його дідусь багато років був священником у Криниці у міжвоєнний період.

— В центрі кожного пейзажу, який я маю, завжди є архітектурний об'єкт, а церкви, часто запроектовані місцевими творцями, викликають у мене захоплення, — розповідає автор виставки. — Характер цих споруд, виконаних здебільшого з дерева, є унікальним. Дерево завдяки своїй специфічній формі надає структурі церкви різноманітний вигляд. По ньому ми бачимо, наскільки різними були культурні впливи в окремих регіонах. Всі будівлі з'єднані

багатим, часто тривимірним хрестом, що увінчує купол або дах церкви. Збереження на папері пам'яті лемківських церков є результатом бажання зафіксувати їхню красу, крихку та недовготривалу. Недовготривалість має подвійне значення: греко-католицькі віряни, які в них молилися, були виселені з цих земель відразу після війни, під час акції «Вісла». Спустошені храми часто перебирала собі православна церква, яка в той час більш позитивно сприймалася комуністичною владою. А іноді — як з'являлися в цих місцевостях нові жителі — церкви віддавали римо-католикам. Інші святині руйнувалися. Кілька об'єктів церковної архітектури лемків входять до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, багато з них зараз також перебувають під охороною держави.

Олександр від 1960-х років і дотепер закарбовує на папері унікальні дерев'яні храми лемківського краю. Він розпочав малювати у 28-29 років — з того часу з'явилося близько 400 робіт, частину з яких продано, а частину (майже 70 робіт) митець передав на благодійність. Більшість з цих картин художник малював з натури, виїжджаючи на Лемківщину на канікулах, інколи до віддалених церков добирався пішки. Особливо він любить малювати взим-

ку, коли храми видніються на фоні краєвиду та не закриті деревами від людського ока. Своє захоплення пояснює двома головними причинами: походженням з Лемківщини, яку називає своєю «малою батьківщиною» (там він народився та провів перших кілька років свого життя) і професією архітектора.

— Олександр малював Лемківщину, тому що народився в Криниці, — каже кс. Мірослав Новак, директор Музею Варшавської архієпархії, — хоча подорожував по всьому світу, брав участь в археологічних експедиціях, зокрема в Єгипет під керівництвом професора Міхаловського. Думаю, що Олександр має набагато більше робіт, ніж представлено на виставці, але саме ці малюнки є результатом захоплення його «малою батьківщиною» і таким унікальним явищем культури, як церкви Лемківщини. В списку ЮНЕСКО є 16 церков: 8 з польської сторони і 8 з української — гуцульські, бойківські, лемківські. Деякі з них і надалі використовуються в культових цілях, інші занепали. Але добре, що ми можемо зберегти ті, які ще існують.

— Я не відчуваю себе компетентним у питанні візуального мистецтва, — продовжує о. Петро Кушка з чину василіян, — але скажу так: деякі з робіт я знаю, бачив їх поодиночі, але коли вони зібрані

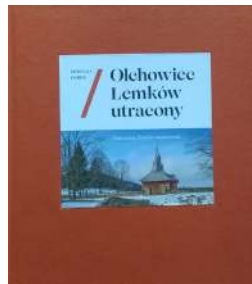
Фото авторки статті

разом — створюють неповторну ауру. Що мене сьогодні вразило під час виставки — це те, що більшість з цих малюнків зображають храми серед природи, але зимової, сплячої, мертвої. Це додатково підкреслює, що ті церкви мають визначену часом долю зникнути. Те, що робив Олександр протягом років, — це спроба їх зберегти, залишити в пам'яті, представити тим, хто не був у Бескидах. Шкода, що не показано святині зсередини, тому що їхнє внутрішнє наповнення — ікони, іконостаси, витерті лавки — показує атмосферу, в якій люди століттями молилися, співали, плакали, раділи. Приємно, що сьогодні Музей архієпархії надав своє приміщення для виставки, і ми можемо оглядати цю красу.

— Читав роботу одного історика мистецтва, — додає Олександр Хиляк, — який писав, що в Польщі ми маємо красиві палаци, але на Заході палаци красивіші, маємо гарні міста, але так само на Заході гарніші. Проте одного там не мають — таких церков. Це єдине, у чому можуть нам заздрити, що сприяє розвитку туризму в Польщі, а радше має сприяти, бо багато з нас не знає про ті церкви.

Виставку унікальних робіт можна оглянути в Музеї Варшавської архієпархії до кінця серпня цього року. ■

Іванна КИЛЮШИК

Mikolaj Gablo, «**Olechowice Lemków utracony**». Серця: Видавництво «Жизновський», 2020. — 564 с.

Вільхівець (не)втрачений

Кільканадцять господарств, де мешкає 60 мешканців, пів-напів лемків та поляків — так можна коротко сказати про село Вільхівець. Можливо, світ нічого більше б не дізнався про це маленьке лемківське село у Підкарпатському воєводстві (Кросненського повіту), його історію та жителів, якби не книжка «Вільхівець Лемків утрачений». Її автором є майже 80-річний Микола Габло, який усе своє життя живе у Вільхівці. Ідея написати спогади «невиселеної людини» про рідне село лемко мав віддавна. Деякі його тексти про Вільхівець з'являлися у «Нашому слові» та виданні «Загороди», а через 30 років вийшла книжка.

Вільхівець був одним з небагатьох лемківських сіл, де у 1947 році не виселили всіх жителів, — родина Габло була однією з них. Тому видання вміщає багато історичної інформації, яка переплітається з тим, що запам'яталося самому автору, та моментів, про які він дізнався від членів сім'ї та односельчан.

У книзі описана непрості історія жителів села у часи Другої світової війни та німецької окупації, показане їхнє щоденне життя, проблеми лемківських дітей у школі, а також культуру

і традиції села, які вони намагаються врятувати від забуття до сьогодні. Бажання підтримувати власну ідентифікацію було найсильнішим у післявоєнний час. Розповідаючи про період після 1945 року, автор, зокрема, згадує, як до Вільхівця приходили різні групи «ватажків», щоб їх грабувати або просто за харчами. Серед тих «ватажків», які приходили за їжею, були теж групи осіб, що називали себе бійцями Армії крайової (АК). «Після багатьох років ці люди зголосилися до влади, щоб їх офіційно визнали солдатами АК, і так воно сталося. Тільки чом ця організація мала б ховатися у лісах у 1946-1947 роках у лемківських селах і грабувати господарів, якщо не було вже ворожих військ, з якими боролися?», — запитує автор.

У книзі є багато роздумів про лемківську самоідентифікацію, лемківсько-українські питання. Микола Габло пише, що поняття «лемки» вимудили поляки уже після війни, проте жителі села вважали, що не мають нічого спільного й з українцями. Зокрема це видно на прикладі вбивства польського генерала Кароля Сверчевського. Як знаємо, загибель Сверчевського у бою з Українською повстанською армією (УПА) була однією з причин, якою досі виправдовується депортація українців з рідних земель. Микола Габло зізнається, що лемки з Вільхівця не розуміли, чому вони мають бути виселені, якщо за вбивство Сверчевського несуть відповідальність українці. Все одно село не оминув акція «Вісла» (хоч виселено не всіх) та Явожно.

Серед 12 жителів Вільхівця, які потрапили до Центрального табору праці у Явожні, був теж батько автора книжки — Михайло Габло. «Батько не хотів

багато говорити про те, що пережив, — хотів лише спокою. Коли зустрічалися двоє колишніх в'язнів (Явожна — прим. ред.), часто вдавали, що не знають один одного, що не помічають, вони уникали поглядів, щоб тільки хтось не подумав, що попри заборону розмовляють про Явожно», — згадує автор. Пізніше додає: «Звинувачують комуністів і пояснюють, що всі переслідування були за їхнім наказом. А все-таки місцеві жителі в Дуклі свистіли на лемківських жінок, які проходили біля них і кричали: «О, українці йдуть». Натомість арешт селян в Вільхівці був ініціативою коменданта П'єтжака та його підлеглих. Представивши до Управління безпеки 12 господарів з 12 житлових будинків, які лишилися у селі, працівники міліції могли довести, що весь Вільхівець був причетний до допомоги УПА та що вони (лемки) створили цю небезпечну банду — і це забезпечило міліцейським просуванням та медалі».

Бувало теж так, що ті, хто після повернення з табору не зголосилися в міліцію, були биті міліціонерами ще гірше, ніж у Явожні. За словами автора, навіть у 70-ті роки місцевий капітан міліції атакував рільників з Вільхівця, які приїхали до Дуклі за міндобривами, кажучи їм, що їхнє місце в Україні. Батько автора у 80-ті роки добивався відшкодування з приводу того, що пережив у таборі, але суд визнав справу застарілою.

Микола Габло вважає, що такі атаки на лемків та факт, що жодна політична сила від 90-х років не взяла на себе відповідальність за злочин ув'язнення українців (зокрема і лемків) у Явожні, стали причиною того, що люди почали приховувати свою ідентичність, а лемківські родини з часом асимілювалися.

«Можливо, якщо б влада реабілітувала в'язнів Явожна, повернула нам ліси, землю та всі лемківські церкви, наступні покоління бачили б престиж бути лемком; відчували б, що варто бути частиною цієї культури», — йдеться у книжці.

Відомо, що для багатьох українців, зокрема лемків, одним з елементів, завдяки якому вони досі зберігають свою національну ідентичність (тим більше зараз, коли все менше знають і вживають мову своїх прадідів та дідів), є церква. Однак після війни багато з них почали ходити до римо-католицьких костелів. Микола Габло пише, що римо-католицьким священником було дуже просто цього досягти. Вони запрошували лемків і давали їм на літургіїх заспівати пісню їхньої говіркою і таке інше. Натомість автор радіє, що від руйнування вдалося врятувати місцево греко-католицьку святиню. А це не було легко. Особливо у 1953 році, коли з ініціативи місцевої влади будівельні матеріали після знесення храму мали бути використані на побудову гаражів. Лемки цьому запобігли.

Окрім бурхливої історії села Вільхівця, написаної учасником більшості подій, читач знайде у книзі описи свят, народних костюмів, страв та місцеві заповітні звичаї. Видання збагачене статтями лемківською говіркою, переліком (з іменами та прізвищами) усіх жителів села у різні історичні періоди, великою колекцією прислів'їв, а також майже двома сотнями фотографій, карт та документів. Для тих, хто цікавиться Лемківщиною, а особливо Вільхівцем, — це книга, яку вони повинні прочитати. ■

Павло ЛОЗА

Історія

Йосип Струцюк:

«Мої Стрільці на все життя,
як і моє обпалене лихоліттям дитинство»

*І летять журавлі у спрацьовані будні,
журають небо високе оті журавлі.
Із минулого в наше далеке майбутнє
здивилися очі моєї землі.*

Український письменник-шістдесятник Йосип Струцюк, твори якого неодноразово з'являлися на сторінках «Нашого слова», ділиться своїми спогадами про дитинство та переселення з Холмщини. 1 листопада 1944 року він разом із батьками був депортований у село Новослобідка Верхне-Хортицького району Запорізької області. А в червні 1946-го, рятуючись від голоду, переїхав з родиною на Волинь у село Глинище Рожищенського району.

Йосип Струцюк — перший лауреат літературно-мистецької премії імені Агатангела Кримського, заслужений діяч мистецтв України, почесний громадянин Луцька. Народився 17 липня 1934 року в українському селі Стрільці на Холмщині. Вірші друкує з 1956 року. Перша збірка поезій «Освідчення» вийшла у 1965 році. Член Національної Спілки письменників України з 1970 року. За сценаріями і режисурою Йосипа Струцюка створено до десятка кінофільмів. Зокрема, по телебаченню демонструвався кінофільм на тему Холмщини «Ти незгасна, зоре ясна». Низка кінострічок Струцюка була відзначена на республіканських, всесоюзних і міжнародних кінокурсах. Йосип Струцюк активно займається громадською діяльністю — він один із ініціаторів створення громадсько-культурного товариства «Холмщина», багато років був заступником голови цього об'єднання, очолював Волинську крайову організацію Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка. Твори письменника перекладаються на інші мови, зокрема в Польщі у видавництві «Prumet» вийшла книга «Po tamtej stronie ciszy» («Потойбіч тиші») польською мовою.

▲ Йосип Струцюк

зачепився за тонку гілляку на липі і повис. Я крикнула: «Дивіться, люди, не падає, бо святий, а ви, бандюги, — грішники!». Поляк оглянувся і тільки засміявся. Кажуть, саме в той день, коли він валив церкву, у нього дочка втопилася. А другий, той, що лазив по даху, потім здох як пес. Так Господь їх покарав».

Це був переддень страхітливої боротьби двох слов'янських етносів. До того ж один мав відстоювати свої права на рідній землі по обидва боки Бугу. Саме тому після перших жертв у селі Юрій Лукашук організував самооборону. До неї увійшли Євген Долінський, Йосип Назаревич, Сергій Стець і мої рідні дядьки — Володимир Струцюк і Євген Вовчук. Потім вони діяли на території Холмщини і Надсяння — хто в дивізії «Галичина», хто в загонах Української повстанської армії (УПА). Про це мені не раз розповідав дядько Євген. Одиссея його життя, певне, не вмістилася б і в том. Я пробував щось написати, однак відчув, що це не на рівні мого літературного хисту.

У липні 1988 року я вперше відвідав Холмщину, котру покинув у листопаді 1944 року. Стояв і дивився на коричневий клаптик, порослий бур'яном серед пшениці, на тому місці колись була батьківська хата.

— А знаєш що, Юзефе, кажуть, що твоє село бандерівці спалили...

Мене, признаюсь, розсердила така провокаційна фраза мого приятеля — польського поета. Але, на жаль, так фальсифікувалися факти не лише в Польщі. Радянська преса розносила по всьому світу, як так звані українські буржуазні націоналісти стирали з лиця землі польські села, наліво й направо умертвляючи сусідів. Боже, і де стільки тої буржуазії наплодилося в кількох західноукраїнських областях? Кажуть, що її було аж кілька сотень тисяч (маю на увазі вояків УПА) і майже всі — з села. Ось де приклад раптового обуржуазнення нації, що трохи запізно потрапила під рятівне крило комуністичної влади. Заради справедливості відзначу: донедавна не зустрічав жодного матеріалу, де б говорилося про спалення поляками українське село. А хіба таких не було на Волині? Переконаний, не менше, ніж польських. Про Холмщину промовчу — там суцільні українські згарища.

Переселення холмщаків

Неправда, що перші ешелони холмщаків їхали на Схід добровільно. У 1944 році в нашому селі майже через день з'являлися польські банди. Іноді навідувалася і червона партизанка. Згодом до неї українське населення поставилося з недовір'ям. Відчувалося, що вона була заодно з поляками, обзивала українців націоналістами і грабувала їх.

Мої односельці першими навантажили вози скупими клунками і подалися до Устилуга. Їх супроводжували радянські солдати. Дехто стверджував, що й окремі стрільці Холмської самооборони теж.

Вночі ми перетнули Буг, у Володимирі-граді залізли в «телятники» і, як згадує мати, «на октябрську» вже були біля колись найзнаменитіших порогів на Дніпрі. Якось так виходило, що ми не рахували свої жертви, бо того нам не було дозволено, а самі ми не поспішали. Пізніше про ті часи я згадував:

*Залишилось давно все за Бугом,
і про нас вже давно світ забув.
Чи ж були ми в тім світі не з Богом?
Чи ж то Бог, може, з нами не був?
Рідні зорі нас радісно гріли
і ріднили купальські вогні.
А як села довкола горіли —
догорало із ними пісні.
І тому-то у грудях занило,
а в Пречистій сива печаль.
Журавлі над горою Данила,
як ніколи, сьогодні кричать.
Відкричали б, та, мабуть, не можна,
відмовчали б, та як відмовчили.
Від Сагрина аж ген до Явожна
наша кривда у всесвіт кричить.*

Однак деякі села не поспішали з виїздом, переважно то були села, котрі не зазнали руйнації. Але на них уже нападали поляки посеред білого дня і підпалювали українські хати. Найчастіше палії відверто погрозували: «Щоб ноги вашої на цій землі не було!»

З батьками,
1935 рік

Знімки надані авторкою статті

І люди покидали віками обжиті обійстя. Села порожніли, бо в переважній більшості на Холмщині були українськими. Поміж бур'янами скрадалися здичавілі коти. Тиратин, що по сусідстві від Стрільців, ще тримався.

Але згодом дійшла черга і до Тиратина. Перша валка возів прибула до Холма впору, а ось друга у складі 13 фірманок застрягла під білопільським лісом. На зустріч їй з лісу верхи на конях виїхала банда Сватка, що з Одлітайки. Вишколений розбійник наказав повернути фірманкам до лісу. А там усіх людей перебили, майно розподілили поміж своїми.

Перший ешелон

Доки буду жити — буду пам'ятати той ясний осінній день. Худа кляча тягне напівпорожнього воза. Мати й сестричка сидять ззаду, а на передку — я. За фурманом. Мені цікаво. І навіть чомусь весело. Щоправда, доти, доки не переводжу погляд убік батька. Батько, поклавши долоню на ключицю, йде біля воза. Батькові всього-на-всього під сорок, а він уже горбатий. Горбатий від горя. Помічаю, що відвертає від мене обличчя.

Лишень пізніше я зрозумію його. Чоловік уже вдруге покидає рідну землю, він мав, що згадати. На пагорбі, навпроти панського двору, ще раз оглянувся на село. Я зробив те саме. Чомусь захотілося запам'ятати Стрільці на все життя. Запам'ятати уже без старенької церкви й рідної хати, з обпаленою черешнею, що усе далі віддалялася від мене, як і моє обпалене лихоліттям дитинство.

У Володимирі-Волинському ми скиталися декілька днів на рампі. Йшов дощ, не було куди сховатися. А як вигулькнуло сонце — дуже зраділи: нарешті вологий одяг просохне. Не відаю чому, та запам'ятався луг навпроти вокзалу, а на ньому мій ровесник, який ішов і на весь луг заводив:

*Стели, стели, Марино, перину
Я до тебе спать прийду!*

Може, тому що дуже хотілося спати. Та ще й на перині! Мелодія цієї пісні — понині в моїх вухах. Це чи не найсвітліше осоння в пам'яті мого вигнання.

Уже їдучи в напіврозбитому товарняку, я звернув увагу на велику кількість підбитих літаків. Особливо під Києвом. І Дніпро запам'ятав. Широке і могутнє. Справді, рідко яка птаха долетить до його середини.

Згодом до тієї ріки я часто бігав, перепливав на острів Хортицю, блукав по ньому. Зрозуміло, тоді багато чого не знав з героїчної зв'язки того острова. І все ж козацький слід у душі вигнанця-холмщаків він залишив назавше.

У німецькому селі Новослобідка Верхне-Хортицького району ми мешкали до червня 1946 року.

Наближався страшний голод. Власне він уже гуляв по наддніпрянських селах. Але не лишень він нас лякав. Пам'ятаю, холмщаки колядували:

*Нова радість стала, яка не бувала,
Звізда ясна на чужині нам вже не засяла.*

У колгоспі все було не так, і наші люди не сприйняли його. Батько зібрався на Волинь. «Звідти ближче до Стрільців», — казав він. А як від'їжджав, то й мене взяв із собою. Мати витирала очі краєчком хустини: «Ви хоч не забудьте за нами приїхати».

Тепер уже і я мав що згадати. А згодом навіть написав такі рядки:

*Як ти живеш, село моє?
Як маєшся за синім Бугом?
Як небо там твоє жие?
Із Богом чи уже без Бога?
Як спочива мій родовід
на цвинтарному хрестоносці?
Як сій прапрадід, прадід, дід?
Не вивернуто їхні кості?*

Коли я перший раз у 1980 році побував у рідному селі, то взяв землю з цвинтаря і куш барвінку, який густо там розрісся. А потім, коли помер тато, я жменю цієї землі висипав на його могилу і згодом посадив барвінок. ■

Наталія ПАСІЧНИК

КУЛЬТУРА

Каплиця на святій Поляновській горі

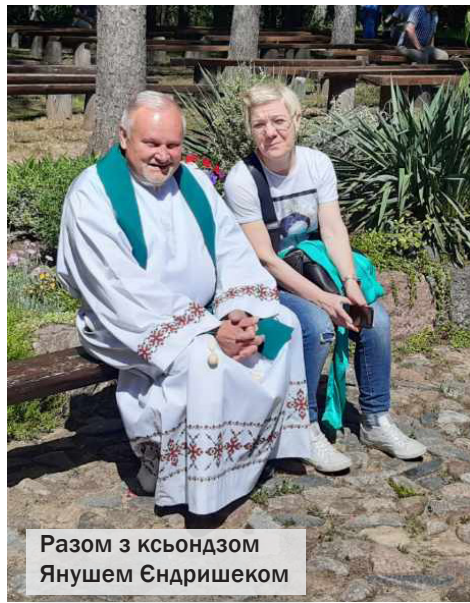
Ікони з Поляновської гори

Сакрум, надзвичайна тиша, спокій та незаймана природа – це те, що вражає, коли вперше піднімаєшся на святі Поляновську гору, котра розташована всього за 40 км від Кошаліна. Тут побудовано невелику капличку та обитель. Входячи до костелу, не сподіваєшся, що там можуть бути ікони, але ж саме ікони прикрашають як каплицю, так і обитель отців францисканців, місцевих господарів. Це унікальне місце, яке дозволяє побути на самоті з власними думками, що в нинішній час вкрай потрібне.

Коли заходиш до каплиці на Поляновській горі, тебе огортає темрява, яку немовби світлом розрізають ікони.

Люди сприйняли ікони на Поляновській горі прихильно, оскільки кожен бачить гармонію, яка від них пливе, — каже ксьондз Януш Єндришек, францисканець, господар Поляновської гори. — Люди входять до храму, й ікона зразу відкриває їх до святості, допомагає зосередитися на молитві. Вона створена для молитовно-богослужбового простору, а саме такий характер має цей костел.

Найдавніші сліди поселення на святій Поляновській горі походять з VIII століття до н.е. У ранньому середньовіччі тут спочатку мала бути дерев'яна, а потім цегляна святиня. Наприкінці XVI ст. церква була саме цегляною бу-

Разом з ксьондзом Янушем Єндришеком

дівлею на кам'яному фундаменті, засновану на квадратному плані з вежею, що містила три дзвони. Згідно з записами, нинішня каплиця стоїть на місці язичницького храму. Нагорі також мало бути чудодійне джерело з цілющими властивостями. Найдавніша згадка про джерело та святі Поляновську гору як про місце паломництва походить з 1435 року. Однак паломництво в цьому місці розвинулося лише в XV ст. і продовжувалося до кінця XVI століття. Пізніше церква стала руїною. Сьогодні на святі Поляновську гору щороку піднімаються кашуби та вірмени, які проживають на Помор'ї. А кожної неділі тут правляться богослужіння, на які приїжджають люди з навколишніх місцевостей.

— Дехто запитує мене, а чому в костелі як у церкві? — каже ксьондз Януш. — Тоді я поясню, що ікона є спадщиною неподільної церкви, й у принципі до XIII ст. костел на Заході також не знав іншого зображення Марії чи Ісуса Христа, тільки як на іконі. У давнину ікона поєднувала Схід із Заходом, про що свідчить хоча б ікона хреста Сан-Даміано. Коли святий Франциск молився перед цим розп'яттям, то отримав від Бога місію. «Франциску, йди, відбудуй мою Церкву, бо руйнується», — почув чернець. Хрест Сан-Даміано має своє коріння саме у францисканській традиції. Натомість моїм девізом є фраза папи Івана Павла II: «слова Заходу потребують слів Сходу, щоби Боже слово показувало своє незрівнянне багатство все краще і краще». Звідси й взявся на Поляновській горі синтез Заходу зі Сходом, бо ж костел побудований у кашубському стилі, а декор — у східному. Поляновська гора — це певного роду тяж місія, оскільки нинішні мешканці Помор'я походять з різних частин Польщі: тут живуть поляки, зокрема кашуби, українці, білоруси, й всі ми не можемо бути чужими одне до одного, а навпаки — повинні взаємозбагачуватися. Часом існує стереотип, що інший є гіршим або несе загрозу, але ж ні, інший є даром. Тому

багатімо оцими дарами, які кожен з нас несе.

Від 2002 року Поляновська гора є обителью отців францисканців з монастиря у Дарлові. Обитель та каплиця були розроблені у поморському стилі, на основі кашубської архітектури. Там проводяться богослужіння з польською та кашубською літургією.

Францисканці збудували каплицю та обитель відданих Матері Божій «Ворота Неба» у 2003–2004 роках. Ікона «Ворота Неба» знаходиться на Афоні біля узбережжя Греції (за переказами, її мав намалювати святий Лука Євангеліст). Копія ікони була перенесена до Польщі у 2000 році та розміщена на святій горі Грабарці у місцевому православному монастирі. Натомість для Поляновської гори копію «Ворота Неба» намалював художник з Болгарії Тодор Димчевський. Ікона була освячена в Кошаліні 27 серпня 2004 року православним архієпископом Єремією.

— Ікона — це не мертва картина, вона промовляє, — додає ксьондз Януш. — У костелі та обителі, де живу, маю ікону св. Франциска, засновника нашого монастиря, яку я отримав від наших братів францисканців з Пізи.

На святі Поляновську гору веде Хресна дорога з народними скульптурами. Трохи збоку від під'їзного шляху протікає джерело «Криниця здоров'я», яке пов'язане з легендами зцілення. Поруч із храмом стоїть хрест із написом польською та німецькою мовами: «Коли згасне людська пам'ять, продовжать говорити камені». У 2010 році середньовічний паломницький маршрут, що з'єднує дві святі гори — Хелмську та Поляновську — був включений до європейської дорожньої мережі св. Якова як частина Поморського шляху св. Якова, що веде до іспанського Сантьяго де Компостела. Їдучи відпочивати до Балтійського моря, варто заїхати також на Поляновську гору. ■

Анна ВІННИЦЬКА

Фото надані авторкою статті

Іван Павло II визнавав цінність київської традиції і України як держави

Дев'ятнадцять років тому папа Іван Павло II вперше прибув в Україну, відвідав Київ і Львів. Про значення цього візиту говорили під час онлайн-дискусії, що відбулася 24 червня, професори Мирослав Маринович та Анджей Граєвський.

У привітальній промові папа тоді сказав: «Приходжу, спонуканий любов'ю, щоб усім дітям цієї Землі, українцям кожної культурної та релігійної приналежності, висловити свою пошану та ширю приязнь». Святий Отець відзначив, що Україна протягом сторіч була перехрестям різноманітних культур та місцем зустрічі духовного багатства Сходу та Заходу. У своїх проповідях та промовах папа не оминув увагою сторінки української історії, як-от Голодомор, сталінські репресії, доля євреїв, розстріляних у Бабиному Яру, примусова депортація кримських татар, війни-афганці тощо. Папа наголошував на необхідності пошуку діалогу поміж усіма конфесіями в Україні і закликав до порозуміння. Некатоликів переконував, що прибув з метою спільної молитви, а не щоб привернути вірних інших конфесій. Під час літургій у Львові Іван Павло II беатифікував 27 єпископів, священників, ченців, мірян греко-католицької церкви, які загинули за віру і свою церкву. У Львові папа зустрівся з українською молоддю.

Прощаючись, Святий Отець висловив побажання, щоб Україна як повноправний член увійшла до об'єднаної Європи. Папські слова, озвучені під час того візиту, можна пригадати, якщо відкрити книжку «Апостольське слово Івана Павла II в Україні у 2001 р.» авторства професора Володимира Мокрого. Праця містить також текст присвячений клопотанням української меншини в Польщі про прощу папи в Україну та життєписи беатифікованих ним українських блаженніших.

Папа завжди мріяв відвідати Росію та мав змогу зробити це у 1988 році. Але візит так і не відбувся з огляду на заборону Москви зустрічатися з греко-католиками, які на той час ще перебували у підпіллі. Дослідник історії католицької церкви Анджей Граєвський говорить, що політика Івана Павла II щодо відбудови структур католицької та греко-католицької церков на Сході породжувала серйозні побоювання з боку російської державної та церковної влади. Вони розуміли, що відродження цих церков означає й національне пробудження серед східних народів. «Совети» були також переконані, що питання захисту прав людини, якими займався папа, фактично будуть слугувати боротьбі з комуністичною системою та домінацією Москви.

Український дисидент, заступник ректора Українського католицького університету професор Мирослав Маринович відзначає, що ще у 2001 році монахи православної церкви в Україні

офіційно молилися за те, щоби візит папиримського не відбувся. А коли Іван Павло II був уже в літаку, то молилися за те, щоб не долетів. «Нас це просто шокувало, бо це навіть не християнська позиція», — згадає професор. Він підкреслює також, що Іван Павло II проводив окрему українську політику, яка не була похідною російської політики. «Факт, що папа визнав цінність київської традиції і України як держави був для нас дуже важливим», — переконує Мирослав Маринович. Водночас візит в Україну не слід розглядати як заміну неможливості відвідати Росію. Папа не грався в «нульову суму», не ставив на одну сторону, але шанував обидві.

Іван Павло II переживав також за те, що ідентичність греко-католиків викликає антагонізм з боку православних братів. Папа дотримувався принципу єдності у різноманітності і вважав, що саме греко-католики покликані сприяти цій єдності східних християн. Паломництво в Україну, а радше участь у відзначеннях тисячоліття Хрещення України-Русі, — це прояв великої візії та прекрасного розуміння історії церкви. «Я думаю, що в папи домінували не так національні симпатії, скільки дуже чітка солідарність з народами, які були жертвою комунізму. Комунізм був для папи неприйнятним, тому він простягав руку до всіх, хто страждав від нього», — відзначає Мирослав Маринович.

Зі свого боку професор Анджей Граєвський вказує, що проблема поляга-

ла у тому, що Московський патріархат всю пострадянську територію вважав своєю канонічною. В такому контексті діяльність греко-католицької церкви вони вважали скерованою проти себе. Але, як пригадає дослідник, для самого Івана Павла II греко-католики були «воротами між Сходом та Заходом», а не приводом до протистояння.

Свої думки Мирослав Маринович та Анджей Граєвський представили під час дискусії про роль папи для Східної Європи та церкви на Сході. Захід з нагоди 19-ї річниці візиту папи в Україну організував Центр польсько-російського діалогу. Повний запис дискусії можна прослухати на ютубі та фейсбук-сторінці організатора.

Під час дискусії Анджей Граєвський повідомив, що цього року повинна вийти друком його праця про операцію радянських спецслужб під назвою «Каплиця». Це були заходи литовського відділу КДБ (Комітет державної безпеки СРСР, рос. Комитет государственной безопасности СССР), з метою проникнення до найближчого оточення папи з використанням агентів у католицькому костелі в Литві та серед литовських емігрантів у США. Як відзначив дослідник, подібні заходи КДБ проводило і в Україні. Їхньою метою було проникнення до греко-католицьких середовищ на Заході та до Конгрегації у справах Східних церков, яка відповідала за функціонування греко-католиків у католицькій церкві. ■

Григорій СПОДАРИК

РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

Jan Grabowski, «**Na posterunku. Udział polskiej policji granatowej i kryminalnej w zagładzie Żydów**». Воловець: Видавництво «Czarne», 2020. — 430 с.

Злочинці в синій формі

Зачікається цією приголомшливою історичною публікацією ближче мене заохотив професор Варшавського університету Марцін Заремба, пишучи в своїй рецензії наступне: «Довго ми потішалися, що не мали рідного СС, як у Латвії чи в Україні. Завдяки книжці Яна Грабовського довідуємося, що було гірше — сині поліціянти з Державної поліції II Речі Посполитої брали участь в Голокості. Вони ескортували, виволокували і вбивали євреїв. Юрген Строоп був їм вдячний — вони-бо взяли участь у пацифікації повстання у Варшавському гетто. Автор віднайшов невідомі раніше докази і матеріали. Його книжка — це найвагоміша позиція від часу «Сусідів» Яна Томаша Гросса».

Автор книги історик проф. Ян Грабовський з Оттавського університету в Канаді, а також викладач університетів у Польщі, Франції, Ізраїлі та США, у вступному слові інформує, що зацікавиться тематикою його спонукала ініціатива Міністерства закордонних справ (МЗС) Польщі. Воно у жовтні 2016 року, через 70 років після закінчення Другої світової війни, розіслало до польських дипломатичних установ у світі список так званих «помилкових кодів пам'яті», тобто інформацію і фор-

мулювання, які «фальсифікують роль Польщі в часи Другої світової війни». Керівництво МЗС Польщі закликала поляків, які живуть за кордоном, повідомляти найближчі польські дипломатичні установи про ці «помилкові коди», а міністерство здійснить відповідні попереджувальні заходи.

«Ми були б сердечно вдячні за інформацію, котра стосується висловлювань, які належать до вищезазначених категорій, або їм подібних, що негативно викривляють тим самим роль Польщі в Другій світовій війні», — цитує автор лист польського посла в Мексичі до Полонії в цій країні. Проф. Ян Грабовський дякує (і як пише: «без іронії») оборонцям міфу «невинної Польщі», а «ім'я їм — легіон», які мобілізували його до «тим більших дослідницьких зусиль». Більшість матеріалів, які стосуються польської синьої поліції, а також велику підтримку автор отримав в архівах польського Інституту національної пам'яті, але також в Ізраїлі, Німеччині, США, Канаді, Великобританії.

Проф. Ян Грабовський якомога докладніше представляє всю історію виникнення польської синьої поліції, її діяльність, зокрема не лише злочинну, а співпрацю з польською конспірацією, яка далеко неоднозначно ставилася до питання євреїв та інших національностей. Принагідно він згадує й про українську поліцію, створену німецьким окупантом.

Польська синя поліція була утворена на території Генеральної губернії 17 грудня 1939 року розпорядженням генерального губернатора Ганса Франка. До служби в ній набирали в основному довоєнних працівників польської поліції. Вона мала відповідати за безпеку та публічний порядок. Як вказав Генріх Гімлер 5 травня 1940 року: «Виконання загальної поліційної служби у Генеральній губернії є завданням польської поліції. Німецька поліція втручається лише тоді, коли цього вимагає німецький інтерес, а також наглядає за польською поліцією». Польська поліція не могла втручатися у справи, де фігурували німці, навіть цивільні. Винятком були лише вбивства. Також окупаційна влада допускала втручання у випадку крайньої необхідності та зайнятості ні-

мецької поліції. Синя поліція повністю підпорядковувалася німецькій.

Згідно з німецьким планом, вона мала налічувати 12-14 тисяч офіцерів поліції. В основному в ній були, як правило, поляки та полонізовані українці зі Східної Галичини, оскільки, як пише Ян Грабовський, у довоєнній Польщі дуже дбали, щоби в структурах поліції працювали «чисті» поляки. За словами вченого, в 1939 році поляки римо-католицького віросповідання склали 95% офіцерів і 97% поліціантів нижчого рівня. Рідко можна було зустріти греко-католика чи євангеліка. У 1923 році серед офіцерів було лише 12 представників мейсеевого віросповідання. Єдиним шляхом потрапити в ряди поліції були асиміляція і хрещення в римо-католицькому обряді. Варто тут, услід за Яном Грабовським, навести слова генерала бригади Війська польського і заодно головного коменданта Державної поліції Кордіяна Юзефа Заморського, який 1934 року, будучи на курорті Закопане, записав в своєму щоденнику наступне (що свідчить про ставлення до меншин): «Крім цього, євреї, євреї, євреї. Це, однак, каста чи група, яка у Польщі почувалася добре. Піки рум'яні, жирні, усміхнені, повні переконання про силу грошей — просто нахабність. Так і хочеться кричати: «Heil Hitler». Ці стерви за 10 років залиють нас, задавлять, і зійдемо до ролі єврейських наймитів».

Після вибуху війни чимало поліціантів приєдналися до війська і брали участь в боях проти фашистів, а після 17 вересня — проти більшовиків. Частина ж тікала на Схід. Протягом усієї вересневої кампанії загинуло до 3 тисяч поліціантів, а біля 10 тисяч попало у більшовицьку неволю. З цієї групи майже 6 тисяч потрапило до концтабору в Осташкові, звідки вивезено їх на смерть в 1940 році.

Остаточну польську синю поліцію було створено в основному з довоєнних польських поліцейських формувань. Навіть мундири залишилися передвоєнними з незначними змінами. На зламі 1939-1940 рр. було усунено з шапок герб Польщі, проте він залишався на гудзиках ще до 1943 року. Склад польської поліції на фашистській службі був таким: січень 1940-го — 8630 poste-

рункових і 175 офіцерів, грудень 1940-го — 10 289 і 201, квітень 1942-го — 11 291 і 209, січень 1943-го — разом приблизно 12 000, травень 1944-го — разом приблизно 12 500 осіб. Крім цього, працювала ще й кримінальна польська поліція: у березні 1940-го було в ній 1173 чиновників, а в липні того ж року — вже 1302, у грудні 1942-го — 1790, у травні 1944-го — 2800 осіб.

Автор публікації «На постерунку» згадує польських пожежників та залізничників, а також не оминає увагою вороже налаштоване до своїх сусідів-євреїв польське цивільне населення, яке допомагало як фашистам, так і «рідній» поліції у винищенні євреїв. Найстрашнішим роком знищення польських євреїв став 1942-й. Автор зазначає, що польська синя поліція відповідає щонайменше за кількості тисяч людських життів в часи Другої світової війни. Проф. Ян Грабовський підкреслює, що в значній мірі все відбувалося за наказом окупанта, тим не менше наводить сотні прикладів власної ініціативи поліцейських у переслідуваннях, пограбуваннях і вбивствах євреїв. Автор також зауважує, що згідно з настановою структур Польської конспіративної держави і еміграційного уряду «чиновники (поліції — прим. ред.) можуть прийняти службу в синій поліції, не побоюючись звинувачення у зраді народу».

Ян Грабовський згадує в своїй публікації і про кільканадцятьох українських поліціантів, які розпочали службу в синій польській формі. Однак вони швидко перебралися до української допоміжної поліції, яка була набагато менш численною. Зрештою дуже швидко вона в своїй переважачій більшості перейшла в ряди Української повстанської армії.

Народжений у Варшаві проф. Ян Грабовський спеціалізується на дослідженні Голокосту. Його попередні публікації на цю тему часто зустрічалися з атаками з боку тих польських істориків, які є прихильниками міфу про «невинну Польщу». Ця книга також знайшла собі чималу групу ворогів, яких не переконують документи-докази, віднайдені дослідником. ■

Степан МІГУС

Продовження з 4 сторінки

На жаль, значення малих вітчизн поступово втрачає цінність, починаючи від часів втрат рідних хат, переселень, де німецьке «Heimat» мало стати домом для поляків з-за Бугу та українців з «Вісли». Часто навіть діти, що народилися у переселенців, успадковували тугу за залишеною малою батьківщиною, а «нове рідне» докільля завжди зберігало на собі тінь чужини. Сьогоднішня глобалізація і добровільна міграція зменшує значення місця, в якому доведеться прийти на світ та виростати. Утім людина, навіть коли переміщується, як

равлик, хоч-не-хоч, свідомо або ні, тягне за собою, мов шкаралупу на хребті, свій перший локальний досвід життя у суспільстві як основну складову своєї ідентичності.

Значення спільнот малих батьківщин знецінює також загальнодержавна велика політика, на рівні якої ведеться щось, що у випадку сьогоднішньої Польщі та України лише іронічно можна назвати «діалогом». В світлі поведінки центральної влади так важко глянути на своє докільля в іншому контексті — локальній спільноті, на яку маєш вплив, задля розвитку якої, а також дуже часто миру, треба, як казав

Куронь, долати суперечності, одночасно не долаючи відмінностей. На рівні, коли це ще можливе, коли ще далеко до громадянської війни та необхідності введення державних військ та «сусідської» допомоги. Незважаючи на те, що люди щораз менше прив'язують себе до одного місця, й надалі існують регіони, культурні пограниччя, де утримання статусу спільнот вітчизн має фундаментальне значення для миру і добрих відносин на державному рівні.

Людина не може обрати, коли і де народитися. Моє покоління громадян Польщі здебільшого не мало змоги відчувати реальну багатокультурність, на якій виростала генерація Яцека Куроня у довоєнному Львові. Мультикультурність мого покоління розвивалася в тіні великої історії, яка «перемішала» людей та їхні малі батьківщини саме тому, що на тих «батьківщинах» ніхто не пробував створити справжню спільноту вітчизн. Коли ти виростаєш в тіні соснових лісів, які швидко з'явилися на ще недавно німецькій землі, залишки мультикультурності шукаєш в камінні, під ногами, а не серед людей та звуків докільля. Попри зовсім інший контекст часу та обставин, у мого покоління теж є можливість вибору не піддаватися те-

чії, якою керує велика політика і вітер історії. Ми маємо змогу обирати місця проживання і творити нові спільноти вітчизн, прихильні людям з усіх сторін світу, що вирости серед інших краєвидів та мають різні мови та світогляди. Такою відкритістю до вітчизни, яку носить в собі інша людина, ми створимо комфортну можливість запустити їй нове коріння і творити нові багатокультурні контексти спільнот вітчизн. А людей, які з пошаною ставляться до інших, будують зичливі сусідські відносини, не так легко злякати ворогами-чужинцями.

Великим сьогоднішнім викликом є перенесення на мінливу і химерну сучасність харизматичних лекцій, просякнутих ширістю, життєвим досвідом, відкритістю та колосальним знанням Яцека Куроня. Так, щоб вони мали реальний вплив — якщо не на велику політику, то хоча б на локальну спільноту багатокультурного суспільства, яке, здається, повільно повертається до нас. ■

Кася КОМАР-МАЦИНСЬКА

Знімки авторки статті з минулорічних відзначень Днів Яцека Куроня у Львові.

Дорогий наш Брате, отче митрате Іване Лайкіш!

Вже 35 років минуло відтоді, як Ти став священником, прийнявши до свого серця слова Спасителя: «Ідіть, проповідуйте, кажучи, що Царство Небесне близько...».

Хай Твоя глибока віра буде дороговказом для тих, хто її найбільше потребує!

Нехай Господь щедро благословляє Тебе у щоденному житті, дарує здоров'я та многі ласки, необхідні для праці в Його Винограднику.

Нехай Твої слова завжди дарують людям надію, а шира молитва — Боже світло та натхнення!

Щастя, миру й Божої благодаті
бажають
сестри й брати з родинами

З нагоди 50-ліття

**дорогому отцю
Богданові Фецюху**

надсилаємо наші найщиріші вітання.
Бажаємо Вам щедрих ласк Господніх,
міцного здоров'я, добра і позитивної енергії
на шляху служіння
церкві і українському народові.

Вдячні парафіяни з Плотів

50-ліття

**Високопреподобному отцю
Богданові Огороднику**

З нагоди 35-ліття єрейських свячень бажаємо Вам здоров'я, радості від священничої служби,
Божого благословення і дарів Святого Духа.
Нехай Пречистая Діва Марія охороняє Вас своїм омором на многі і благі літа.
Дякуємо Господу Богу за Вашу присутність серед нас, за все добро, яке Ви творите.

Парафіяни з Любіна і Хоб'єні

Греко-католицька спільнота в Ельблонзі будує нову святиню. З цією метою проводимо різні заходи, щоб зібрати кошти.

Від імені спільноти греко-католицької парафії Народження Св. Івана Хрестителя в Ельблонзі
парох о. митрат Андрій Сорока просить про вплати:

Parafia Greckokatolicka w Elblągu, ul. Poznańska 2a
Bank PeKaO S.A. I oddział w Elblągu, nr konta: 87 1240 1226 1111 0000 1404 5318

Передплата «Нашого слова» на 2020 рік

ПОЛЬЩА

Кількість примірників	Ціна одного примірника в передплаті	Квартал	Пів року	Рік
ЗВИЧАЙНА ПОШТА (PRZESYŁKA EKONOMICZNA)				
1 примірник	4,00 зл + поштові оплати	85,00 зл	170,00 зл	340,00 зл
3 примірники і більше (ціна одного примірника)	4,00 зл без поштових оплат	52,00 зл	104,00 зл	208,00 зл
АВІАПОШТА (PRZESYŁKA PRIORYTETOWA)				
1 примірник	4,00 зл + поштові оплати	95,00 зл	190,00 зл	380,00 зл
10 примірників і більше (ціна одного примірника)	4,00 зл без поштових оплат	52,00 зл	104,00 зл	208,00 зл

ЄВРОПА + УКРАЇНА

Пів року	Рік
ЗВИЧАЙНА ПОШТА	
290,00 зл	580,00 зл
64,00 фунти 73,00 євро	128,00 фунтів 145,00 євро
АВІАПОШТА	
340,00 зл	680,00 зл
75,00 фунти 85,00 євро	150,00 фунтів 170,00 євро

КАНАДА

Пів року	Рік
ЗВИЧАЙНА ПОШТА	
290,00 зл	580,00 зл
113,00 дол КАНАД.	225,00 дол КАНАД.
АВІАПОШТА	
340,00 зл	680,00 зл
128,00 дол КАНАД.	255,00 дол КАНАД.

США, АВСТРАЛІЯ

Пів року	Рік
ЗВИЧАЙНА ПОШТА	
290,00 зл	580,00 зл
83,00 дол США	165,00 дол США
АВІАПОШТА	
340,00 зл	680,00 зл
98,00 дол США	195,00 дол США

Hani Wawrzyk, Na pożegnanie

Haniu,
mieliśmy plany
i rozmowy niedokończone,
Byłaś szczęśliwa – tego trzeba
się nauczyć.
Uśmiech Twój,
jeszcze przenika moją pamięć.
Albert Einstein kiedyś
powiedział:
„Są dwie drogi, aby przeżyć życie.
Jedna to żyć tak, jakby nic nie było cudem.
Druga to żyć tak, jakby cudem było wszystko.”
Wypełniałaś to wszystko.

Haniu,
Dziękuję losowi, że Ciebie spotkałem,
wiele mnie nauczyłaś,
wiele rzeczy o świecie filmowym się dowiedziałem.
Zawsze z wielką estymą
poprawiałaś moje „słownictwo”,
zawsze słowem dobrym
pomagałaś Łemkom,
Festiwalowi „Watra”.
Za to też Tobie dziękujemy
i pamiętać będziemy...

Haniu,
Śpij w łabędzim puchu,
w ukochanej Warszawie Twojej.
Czasem spoglądaj na nasze góry
i czekaj tam na nas.
Przyjdziemy do Ciebie,
kiedy przyjdzie nasz czas...
Do zobaczenia, Haniu,
do zobaczenia.
Wieczna Tobie Pamięć

Aleksander Maslej

Nasze Słowo

Adres: Redakcja "Nasze Słowo", ul. Kościeliska 7, 03-614 Warszawa,
tel.: prenumerata i reklama – tel./fax 22 677-88-10,
redaktor naczelny – 22 677-88-11, sekretarz redakcji – 22 677-84-46,
redakcja – 22 677-84-45.

E-mail: redakcja@nasze-slowo.pl, prenumerata@nasze-slowo.pl, ogloszenia@nasze-slowo.pl

Internet: www.nasze-slowo.pl

Kolegium Redakcyjne: Khrystyna Zanyk, Piotr Tyma, Paweł Łoza, Tetiana Daniuchenko, Anastazja Krawczuk, Daryna Popil.

Zespół redakcyjny: redaktor naczelny – Khrystyna Zanyk, zastępca redaktora
naczelnego – Paweł Łoza, sekretarz – Tetiana Daniuchenko, redaktorzy – Igor Szerba
(Warszawa), Anna Winnicka (Koszalin), Grzegorz Spodarek (Kętrzyn), Katarzyna Komar-
Macyńska (Przemyśl), redaktor stylistyczny – Olga Rusina, redaktor techniczny – Olga
Michaluk, prenumerata, reklama – Lesia Korostatewycz.

Współpracownicy: Stefan Migus (Olsztyn), Janusz Bakunowicz (Bielsk Podlaski), Anastazja
Krawczuk (Warszawa), Anastasija Kanarska (Lwów), Piotr Andrusieczko (Poznań, Kijów),
Olesia Gieral (Lublin), Bogdan Tchórz (Górowo Iławeckie), Ludmiła Łabowicz (Białystok),
Oksana Kulczewycz (Legnica), Igor Isajew (Warszawa), Jerzy Gawryluk (Bielsk Podlaski),
Mikołaj Pipka (Przemyśl), Olena Humeniuk (Kijów), Kateryna Semchuk (Kijów), Adam
Wiewiórka (Legnica), Daryna Popil (Warszawa), Oleksandra Iwaniuk (Warszawa).

Wydawca: Związek Ukraińców w Polsce, ul. Kościeliska 7
03-614 Warszawa, tel.: 22 679-96-77, 677-88-05 (sekretariat),
22 677-88-06 (sekretarz Zarządu Głównego), fax: 22 679-96-95,
E-mail: zuwp@post.pl, sekretariat@ukrainia.com.pl,
Internet: http://www.oup.ukrainia.com.pl

Fotokład: Redakcja „Nasze Słowo”

Druk: Drukarnia „Efekt”. Nakład 2700 egz.

Pismo dofinansowane ze środków dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji
Związek Ukraińców w Polsce Z.G., ul. Kościeliska 7, 03-614 Warszawa

Konto bankowe dla wpłat w PLN, EURO, CAD:

47 1160 2202 0000 0000 5515 6292

IBAN: PL20 1160 2202 0000 0000 5515 6196

BIC/S.W.I.F.T.: BIGBPLPWXXX

Bank Millennium S.A., ul. S. Żaryna 2a, 02-593 Warszawa

Konto bankowe dla wpłat tylko w USD:

IBAN: PL20 1160 2202 0000 0000 5515 6196

BIC/S.W.I.F.T.: BIGBPLPWXXX

Bank Millennium S.A., ul. S. Żaryna 2a, 02-593 Warszawa

Poglądy autorów publikacji nie zawsze są zbieżne z poglądami redakcji.

Za wiarygodność faktów odpowiadają autorzy.

Redakcja nie zwraca tekstów nie zamówionych oraz zastrzega sobie prawo
ich redagowania, skracania i zmiany tytułów. Koresponduje z czytelnikami
tylko na łamach tygodnika.

Rozpowszechnianie materiałów z „Naszego Słowa” wyłącznie za zgodą redakcji.

Za treść ogłoszeń i reklam redakcja nie ponosi odpowiedzialności.

„Nasze Słowo” dostępne jest w oddziałach Poczty Polskiej, w kioskach RUCH-u,
w wybranych EMPIK-ach oraz w wydaniu internetowym www.eprasa.pl/news/nasze-slowo.

Prenumerata realizowana przez RUCH S.A.:

Zamówienia na prenumeratę można składać bezpośrednio na stronie
www.prenumerata.ruch.com.pl

Ewentualne pytania prosimy kierować na adres e-mail: prenumerata@ruch.com.pl
lub kontaktując się z Centrum Obsługi Klienta „RUCH” pod numerami: 22 693 70 00
lub 801 800 803 – czynne w dni robocze w godzinach 7⁰⁰ – 17⁰⁰.

